

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

**Statut Norimberského tribunálu (IMT) ve světle
zásady nullum crimen sine lege**

**London Charter of the International Military Tribunal in the Light of the
Principle Nullum Crimen Sine Lege**

Diplomová práce

Autor: Martin Kovářik

Plzeň

2024

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra mezinárodního práva

Studijní program Právo a právní věda

Studijní obor Právo

Diplomová práce

Statut Norimberského tribunálu (IMT) ve světle zásady nullum crimen
sine lege

Martin Kovářík

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Větrovský, PhD.

Katedra mezinárodního práva

Právnická fakulta

Západočeská univerzita v Plzni

Plzeň

2024

Děkuji panu Mgr. Jaroslavu Větrovskému, PhD. za užitečné rady a odborné vedení při tvorbě diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny použité
prameny řádně citoval a uvedl.

Martin Kovářik

V Plzni dne 28. března 2024

.....

OBSAH

1. Úvod.....	7
2. Ustanovení tribunálu.....	9
2.1 Cíl tvůrců tribunálu.....	13
3. Předválečné zakotvení zločinů.....	15
3.1 Haagské úmluvy.....	15
3.2 Briand-Kelloggův pakt.....	17
4. Statut.....	18
4.1 Zločiny dle Statutu.....	20
4.1.1 Zločiny proti míru.....	21
4.1.2 Válečné zločiny.....	22
4.1.3 Zločiny proti lidskosti.....	23
5. Individuální odpovědnost.....	25
6. Nullum crimen sine lege.....	28
6.1 Soudci a nullum crimen sine lege.....	29
7. Obhajoba.....	32
7.1 Porušení nullum crimen sine lege.....	33
7.2 Plnění rozkazu nadřízeného.....	34
8. Názory odborníků.....	35
8.1 Hans Kelsen.....	35
8.1.1 Individuální odpovědnost.....	36
8.2 Kenneth S. Gallant.....	38
8.3 Telford Taylor.....	39
9. Zamítavé názory soudců.....	40

9.1. Bert Rohling.....	40
9.2. Radhabinod Pal.....	41
9.2.1 Pravomoce vítězů.....	42
9.2.2 Individuální odpovědnost.....	42
9.2.3 Nullum crimen sine lege.....	42
10. Poválečná kodifikace.....	43
11. Vnitrostátní kodifikace.....	49
12. Závěr.....	50
13. Resumé.....	53
14. Seznam citací.....	55
15. Použitá literatura.....	57
16. Mezinárodní smlouvy.....	57
17. Zákony.....	57

1. Úvod

Vybral jsem si jako téma diplomové práce Statut Mezinárodního vojenského tribunálu ve světle zásady *nullum crimen sine lege*. Na začátku se zaměřím na to, jakým způsobem probíhal vznik tribunálu. Zmapuji názory jednotlivých zástupců Spojenců na způsob potrestání vrcholných představitelů nacistického režimu, a jak dospěli k rozhodnutí pro vznik Mezinárodního vojenského tribunálu. Dále budu rozebírat, jakých cílů chtěli Spojenci dosáhnout samotnými soudními procesy, a to jak z pohledu potrestání zločinců, tak budoucího směřování mezinárodního trestního práva.

V další části budu zkoumat skutečnost velmi důležitou pro zásadu *nullum crimen sine lege*, a tou bude předválečná kodifikace. Poohlédnu se po mezinárodních smlouvách, které upravovaly jednání, jež bylo později ve Statutu označeno jako zločin. Budu zkoumat, jak přesně jsou v těchto smlouvách jednotlivé činy a zákazy definovány. Zaměřím se na to, jak tyto smlouvy popisovaly následné tresty v případě jejich porušení. Zjistím, jestli se dalo z těchto smluv vyvodit zavedení individuální trestní odpovědnosti nebo zda odpovědnost za spáchání zločinů nesl pouze stát. V závěru této části budu zkoumat německou vnitrostátní úpravu. Nahlédnu do německého trestního práva platného v době druhé světové války, abych odhalil, jestli se zde nebudou nacházet kodifikace zločinů následně popsanych ve Statutu nebo skutkové podstaty činů, které jsou jim velmi podobné.

V další části se bude přímo věnovat samotnému Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu. Nejprve popíšu, o jaký druh právního předpisu se jedná, a následně jakým způsobem byl sepsán. Poté se zaměřím na každou skupinu zločinů popsanych v článku 6 a budu rozebírat, jaké zločiny jsou v nich obsaženy a jakým způsobem porušují či neporušují zásadu *nullum crimen sine lege*.

Dalším bodem této práce bude téma, které úzce souvisí se zásadou *nullum crimen sine lege*, a to je otázka zavedení individuální odpovědnosti v mezinárodním právu. Na začátku prošetřím, jestli se někdy už státy zabývaly možností zavedení individuální odpovědnosti za rozpoutání války a páchání válečných zločinů. Jednalo se o první zavedení jednotlivce jako subjektu mezinárodně-právních vztahů. Spolu s tím se podívám i na to, jakým způsobem se Spojenci vypořádali s faktem, že většina obžalovaných byly osoby, které byly ve vedení Německého státu a z toho důvodu měly funkční imunitu. Budu se zabývat otázkou, proč se Spojenci rozhodli jejich imunitu ignorovat a raději je potrestat za zločiny dle Statutu, když

neexistovala individuální trestní odpovědnost, a navíc se nedalo přičítat jedincům jednání, za které byl zodpovědný stát.

Jedním z hlavních bodů této práce bude rozebrat, co vlastně zásada nullum crimen sine lege znamená. Teprve poté se můžeme zaměřit na to, zda tvůrci Statutu mezinárodního vojenského tribunálu tuto zásadu porušili. Následně budu zkoumat i vztah zásady nullum crimen sine lege se zásadou nulla poena sine lege a zákazem retroaktivního trestání.

Při tomto rozboru se budu hlavně opírat o názory tří skupin lidí. První skupinou jsou odborníci, kteří se danou zásadou zabývali jak před konáním Norimberských procesů, tak následně i po jejich konci. Budu zjišťovat jejich názory na to, jestli byla porušena zásada nullum crimen sine lege a zda byly celé procesy legitimní. Na závěr této části se budu zabývat i názory dvou soudců Tokijského tribunálu, kteří se nakonec rozhodli zprostit všechny obžalované viny ze spáchání podobných zločinů, za které byli potrestáni Němci.

Druhou skupinou jsou soudci, kteří nakonec rozhodovali o vině či nevině obžalovaných. Budu se zabývat argumenty, jimiž podložili své rozhodnutí o tom, že zásada nullum crimen sine lege nebyla porušena, a zavedení individuální odpovědnosti tedy bylo správným řešením problému, jak potrestat účinně jedince dle norem mezinárodního práva

Třetí skupinou jsou obhájci, u nichž se zaměřím na jejich dva zásadní argumenty. Prvním argumentem bylo porušení zásady nullum crimen sine lege. Druhým argumentem, na který se blíže podívám, byla nemožnost potrestat obžalované z důvodu toho, že pouze plnili příkaz nadřízeného a jeho nesplněním by jim hrozil trest.

Na závěr se zaměřím na to, jak po druhé světové válce probíhala snaha o kodifikaci a jasné vymezení a popsání zločinů, které byly součástí Statutu Norimberského tribunálu. Nejprve se budu věnovat kodifikační činnosti nově vzniklé Organizace spojených národů. Od počáteční podrobnější kodifikace jednotlivých zločinů dojde až k sepsání Římského statutu, kterým vznikl Mezinárodní trestní soud v Haagu. Srovnám, jak jsou popsány zločiny v Římském statutu s tím, jak byly popsány ve Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu. Poté se podívám na nové problémy, kterým čelí moderní mezinárodní trestní právo. Na úplný závěr se zaměřím na vnitrostátní kodifikaci válečných zločinů, zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti v českém právním řádu a v německém právním řádu.

2. Ustanovení tribunálu

O nutnosti potrestat Německo za válečné utrpení, které způsobilo mnoha lidem v Evropě, se začalo hovořit už v roce 1942 ve Velké Británii. Jejich návrh však nepředpokládal soudní líčení, ale spíše hon na nacisty. Ministr zahraničí Velké Británie Anthony Eden dokonce napsal, že vina takových jednotlivců je tak temná, že žádný proces s nimi by nedokázal zhmotnit, popsat a potrestat to, co spáchali¹. Po roce 1943 zaujala Británie postoj, že pokud bude někdo zajat, dostane šestihodinové upozornění poté, co byl identifikován vysoce postaveným armádním činitelem, a pak bude popraven. Tento plán se ovšem jevil neuskutečnitelný z mnoha důvodů, ale Britové se pokusili ostatní spojence přesvědčit, jak píše Annette Weinke:

„Ačkoliv plán s chytáním vyhnanců narážel na právní obavy, a navíc sestavení listiny s takovými lidmi se zdálo prakticky neproveditelné, tak premiér Spojeného království zkoušel v následujících měsících svůj nápad prosadit i u spojeneckých kolegů. První úspěch se udál v říjnu 1943, když na konci konference ministrů zahraničí USA, Spojeného království a Sovětského svazu se Spojenci dohodli na ujednání, že najdou všechny válečné zločince a předají je soudům zemí, kde tyto zločiny spáchali. Navíc na konci Moskevské deklarace z prvního října 1943 se psalo, že všechny hlavní válečné zločince, jejichž odpovědnost není geograficky ohraničena, je třeba na základě společného řešení Spojenců potrestat“.²

Zde vidíme, že existovala představa o rozdělení pravomocí ve věci trestání válečných zločinců. Jednu část by řešily soudy zemí, kde by určitý jedinec spáchal trestné činy, a ty osoby, které by svým jednáním převyšovaly schopnost národních soudů rozhodnout, by stanuly před společným soudem vytvořeným všemi Spojenci, a zde by nakonec byl vynesena nad těmito lidmi rozsudky.

Spojené státy se otázkou potrestání Němců až do podzimu 1944 moc nezabývaly. To se ovšem změnilo v září téhož roku, když uvnitř americké vlády vypukla hádka o tom, jak bude probíhat poválečné uspořádání v obsazeném Německu. Nápad přišel ze strany ministra financí, který ve svém plánu nazvaném „Program to Prevent Germany from Starting a World War III“ nebo také dle svého tvůrce Morgenthauův plán počítal s absolutní demilitarizací a deindustrializací Německa. Co se potrestání Němců týče, tak počítal s tvrdými odvetnými opatřeními vůči válečným zločincům. Morgenthau plánoval vytvořit listinu hlavních zločinců a tyto bez soudního procesu rovnou zastřelit. Navíc požadoval vytvoření vojenských komisí

¹ SANDS, Philippe. *From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.3. ISBN 978-0-511-07721-0.

² WEINKE, Anette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006, s.11. ISBN 978-3-406-62381-3.

s cílem ustanovit zločiny proti civilizaci. Mezi tyto zločiny by patřilo zabití rukojmí, ale i zabití na základě rasy, národnosti, náboženského nebo politického přesvědčení. Dle jeho přesvědčení by po prokázání viny následoval trest smrti, jen ve výjimečných případech by se připouštěl jako trest deportace do trestanecké kolonie mimo území Německa. Dále plánoval všechny členy nacistického vedení poslat do pracovních táborů do té doby, než by se prokázala jejich nevina. Prezident Roosevelt s tímto plánem nejdříve souhlasil, ale poté, co se jeho znění objevilo v novinách, raději se od něj distancoval, aby neohrozil své případné znovuzvolení prezidentem. Tím, kdo poslal celé znění novinám, byl Morgenthauův vládní kolega Henry L. Stimson, který se na základě svého židovského původu, začal zajímat o otázku válečných zločinů. Byl přesvědčen, že řešení válečných zločinů dle zásady právního státu bude mít pozitivní ohlas jak ve světě, tak hlavně v Německu. Přitom měl na mysli řešení potrestání Němců po první světové válce, které nebylo v Německu dobře přijato, protože to budilo dojem, že spojenci chtěli tvrdé podmínky ve Versaillské smlouvě Němcům vnutit. Koncept toho, jak by se s nacisty mělo jednat, nechal Stimson vypracovat právníka, který pracoval pro jeho ministerstvo. V jeho návrhu byly popsány dvě věci. Za první, že jednání nacistů na jejich vlastních občanech před vypuknutím války bylo znakem konspirace k vedení války, a za druhé, že postaví před soud určité lidi z organizací NSDAP, a to tak, že samotné členství v takové organizaci bude bráno jako trestné, aniž by se musela dokládat osobní odpovědnost. Ačkoliv byl tento nápad velmi radikální a nerespektoval zákaz retroaktivity, získal si podporu nejen od ministra války a jeho zástupce, ale i u vysoce postavených právníků, jako byli Attorney General Francis A. Biddle a Judge Advocate General Myron C. Cramer. Společně s návrhem zastupujícího šéfa veřejné správy ministerstva války Williama C. Chandlera obžalovat nacistickou vládu za vedení nelegální útočné války tvořilo toto právní základ pro budoucí spojenecký soudní proces. Prezident Roosevelt se k těmto plánům vyjádřil pouze jednou před svou smrtí. Dne 3. ledna 1945 požádal svého ministra zahraničí, aby mu pověděl, v jakém stavu se nachází vyšetřování německých válečných zločinů, a připojil ke své prosbě i svůj návrh. „Obžaloba proti Hitlerovi a ostatním hlavním válečným zločincům by měla obsahovat i odsouzení zahájení útočné války jako porušení Kellog-Briandova paktu. Možná by se tyto body obžaloby mohly spojit i s návrhem na kriminální konspiraci“.³ Toto nebyla nepodstatná prosba. Jak se nakonec ukázalo, Statut Norimberského tribunálu psal o spojitosti vedení války a páčáním zločinů v něm popsaných, a jelikož zahájení útočné války bylo prvopočátkem všech následujících událostí, bylo potřeba toto samotné jednání potrestat, aby v budoucnosti odrazovalo jiné státy od

³ WEINKE, Anette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006, s.16. ISBN 978-3-406-62381-3

vyhlášení dobovačné války. Tímto politickým rozhodnutím se dal do pohybu právní dynamický proces, proti kterému ani Britové, kteří s tímto plánem úplně nesouhlasili, nemohli nic udělat. Nakonec navzdory všem námitkám po ukončení tohoto procesu došlo k vytvoření Mezinárodního vojenského tribunálu.

Mezinárodní právo mělo v době války mezeru ve svém pojetí válečných zločinů. Existující právní úprava válečných zločinů byla asi dostačující, co se týče chování k civilnímu obyvatelstvu okupovaného státu, ale neupravovala situaci, kdy by se podobně choval stát ke svým vlastním občanům. Spojenci vytvořili k účelům vyšetření obvinění týkajících se zločinů spáchaných Osou komisi OSN pro vyšetřování válečných zločinů. Komise došla k závěrům, že se uskutečnilo několik porušení zásad válečného práva a Spojenci proto měli právo potrestat jedince ze strany Osy, pokud by spáchaly trestný čin vůči Spojencům nebo jejich občanům. Na setkání Komise pro válečné zločiny Ligy národů vyjádřili američtí a britští vyjednavací obavy, že by stíhání válečných zločinů mohlo být inovováno, a Němci by měli nést odpovědnost za zločiny páchané proti minoritním skupinám na svém území. Nakonec došlo k dohodě, že nacistická zvěrstva páchaná vůči židům a jiným skupinám obyvatel uvnitř Německa by mohla být subjektem trestního stíhání, ale za podmínky, že budou tyto činy spjaté s vedením útočné války. Bez tohoto spojení by podle spojeneckých zákonodárců nemohla existovat trestní odpovědnost za činy páchané státem vůči svým vlastním občanům.

První nápad se soudním procesem přišel překvapivě ze strany Sovětského svazu, který měl velkou zkušenost s procesy „naoko“, u kterých je předem znám výsledek, ale který by společností ukázal, že se nejedná o jednoznačné právo vítězů potrestat poraženého, ale o opravdový soudní proces, ke kterému se mohli obžalovaní vyjádřit a který byl rozhodnut soudci a ne politiky. Francie preferovala proces založený na jednotlivých činech terorismu a zvěstev spáchaných za války, ale pokud by tribunál v Norimberku byl na tomto postaven, tak by většina lidí, která byla později stíhána, vůbec stíhána nebyla. Ministr války Spojených států Henry Stimson byl proti britskému modelu. Preferoval tribunál, který by odrážel západní představu o spravedlnosti, sdělení obžaloby obžalovanému, právo být slyšen, právo navrhnout svědky ve svůj prospěch. Ministerstvo války vědělo, že je důležité pro snahy spojenců ve válce ukázat, že i pro takového člověka, jako je Hitler, by byl použit demokratický proces spravedlnosti. Američani a Sověti v tomto případě drželi spolu a bojovali za soudní proces, a když se hlavní mocnosti sešly v květnu 1945 v San Francisku, aby založili Spojené národy, tak se tento případ dostal do popředí. Britové nakonec ustoupili tlaku Spojených států a Sovětského svazu, a tak bylo dohodnuto, že lídři zemí Osy by měli být souzeni před vojenskými tribunály za zatím

nespecifikované zločiny. Myšlenka toho, že by se proces měl odehrát před vojenským soudem, odrážela převládající zvyklost, že válečné zločiny jsou vojenskou záležitostí, i když ve skutečnosti velkou část následného procesu obstarávali civilní soudci a právníci.

Krátce poté, co americké a britské tiskové orgány zveřejnily šokující výjevy z osvobozených koncentračních táborů Buchenwald, Bergen-Belsen a Dachau, začal ve Washingtonu spojenecký program proti válečným zločincům. Harry Truman chvíli poté, co převzal úřad prezidenta, potvrdil Stimsonem iniciované memorandum *Trial and Punishment of Nazi War Criminals*, kde byl popsán budoucí americký postoj ke kriminalitě ze strany Osy. Dva dny poté, co spáchal Hitler sebevraždu, vydal Bílý dům úřední oznámení ohledně dalšího zacházení s německými válečnými zločinci, ve kterém se psalo: „Je naším cílem co nejrychleji zřídit mezinárodní vojenský tribunál a vytvořit pravidla pro řízení, která zaručí rychlý procesní průběh a nedovolí žádné průtahy nebo vyhýbání se spravedlnosti. Pravidla taková, která budou ctít naši tradici férovosti vůči každému, kdo je obžalován z trestného činu“.⁴ Ještě téhož dne jmenoval Truman soudce Nejvyššího soudu Roberta H. Jacksona hlavním žalobcem. Později se spojenci setkali v Londýně, aby se dohodli na tom, jak soud s nacisty bude vůbec vypadat. Na tomto setkání vyjádřil Jackson názor, že právní řešení válečných zločinů by mohlo existovat jen v případě, pokud by se nejednalo o takzvané pseudoprocesy. Ohledně této problematiky radil svým politickým kolegům, že nesmí obvinít osobu a nazvat řízení soudním procesem, pokud nejsou schopni obviněného zprostit obvinění v případě, že prokáže svou nevinu. Se stejnou vehemencí, s jakou hájil nutnost spravedlivého procesu, tak požadoval mezinárodněprávní zavržení útočné války. Někteří účastníci se podivovali, jestli je vůbec nutné zahájit soudní proces. Lídr sovětské delegace Iona Nikitičenko byl toho názoru, že smyslem procesu je jen vyřčení viny nad nacisty, na které se spojenci už dohodli v Moskvě a v Jaltě. Poté, co Sověti na jedné z dalších schůzek navrhovali, aby se proces konal v Berlíně, začala i americká delegace přemýšlet nad ukončením snah vytvořit společný tribunál a místo toho uspořádat jednotlivá soudní řízení v německých okupačních zónách.

Na setkání v Postupimi od 17. července do 2. srpna 1945 vytvořil Stalin tlak na právní delegace scházející se v Londýně, aby vytvořily seznam válečných zločinců do 1. září 1945. Tento tlak způsobil, že se do jednoho týdne podařilo vyřešit všechny zbývající právní otázky, a tak 6. srpna 1945 byl text Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu před Spojenci přečten a 8. srpna 1945 byl podepsán jednotlivými zástupci právních delegací.

⁴ WEINKE, Anette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006, s.17. ISBN 978-3-406-62381-3

Soudní proces byl sice veden všemi spojenci dohromady, ale z ekonomických důvodů se rozhodli si práci mezi sebou rozdělit, a tak každá z mocností měla za úkol vést část vyšetřování a část soudního procesu týkající se věci, kterou vyšetřovali. Britové se zabývali bodem obžaloby zahrnujícím vedení útočné války. Sověti a Francouzi si rozdělili agendu válečných zločinů a zločinů proti lidskosti uskutečněných ve východní a západní Evropě. Na Američany zbylo vyšetřování a vedení procesu ohledně nacistické konspirace a takzvaných kriminálních organizací.

2.1. Cíl tvůrců tribunálu

Procesy před Norimberským tribunálem měly několik cílů, z nichž některé byly daleko širší než jen samotné rozhodování o vině či nevině a následných trestech. Tyto soudní procesy před Mezinárodním vojenským tribunálem a následné procesy prováděné Američany dle zákona č. 10 Kontrolní rady měly za cíl vytvořit základ pro poválečný mezinárodní mír a bezpečnost tím, že potrestají zločin agrese. Jackson při své úvodní řeči před tribunálem zmínil, že tento proces je součástí velkého úsilí, které má za cíl zabezpečit mír. Nebyl náhodou fakt, že Statut Norimberského tribunálu a samotné procesy se zabývaly hlavně zločiny proti míru, jelikož jedním z cílů bylo to, aby nakonec Norimberské procesy pomohly zamezit budoucím válkám.

Tvůrci myšlenky mezinárodního tribunálu si vybrali trestní procesy jako způsob, jak se pokusit v budoucnosti odradit státy od válčení, nejen z důvodu jejich odstrašujícího efektu. Věřili, že soudní proces umožní Němcům přijmout zločinnost jejich lídrů, vytvoří záznamy o nacistických hrůzách, které navždy zdiskreditují nacistický režim a tím usnadní poválečnou rekonstrukci Německa. Procesy by poukázaly na opovržení Třetí říše zbytkem světa a morální nadřazenost Spojenců. Nakonec tato soudní řízení propagovala způsob, jak uzavřít takové kapitoly lidstva tím, že použijí trestní řízení k poukázání na zvěrstva, které vyvolávají v účastnících i pozorovatelích jistou sociální solidaritu založenou na společných hodnotách, které jsou dle Emila Durkheima součástí našeho kolektivního svědomí⁵.

Trestní řízení se jevilo jako nejlepší možnost, jak dohnat zločince k odpovědnosti. Ačkoliv Morgenthau byl proti procesům s nacistickými elitami, tak v jednom ohledu sdílel

⁵ HAFETZ, Jonathan. *Punishing Atrocities through a Fair Trial – international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 8. ISBN 978-1-107-09455-0

pozici, kterou udržuje mezinárodní trestní právo i v dnešní době: Zaměřil se spíše na nacistické zločiny proti židům a jiným menšinám než na vedení útočné války a válečné zločiny s ní spjaté. Tímto nevědomky předpověděl budoucí vývoj mezinárodního trestního práva, které se více zabývalo zločiny proti lidskosti a genocidou. Nebyl to ale jednoznačný podporovatel spravedlivého procesu, jelikož stále zastával myšlenku, že by bylo lepší použít rychlou a nemilosrdnou formu spravedlnosti, která je v přímém rozporu s moderním smyslem mezinárodního trestního práva, a to spravedlivým právním procesem.

„Jedinečným úspěchem Norimberského tribunálu byla ochota dosáhnout spravedlnosti skrz paradigma, které definuje zločiny dle mezinárodního práva a za které budou, po trestním řízení, nést odpovědnost jednotlivci, kteří takové zločiny spáchali. Toto paradigma reprezentuje vítězství legalismu, tak jak ho definovala Judith Shklar. Legalismus je etický přístup, který definuje morální jednání jako způsob dodržování pravidel a že morální vztahy jsou tvořeny právy a povinnostmi určených dle pravidel.“⁶

Norimberský tribunál nebyl vytvořen pouze pro to, aby se zabýval jednotlivými případy zločinů spáchaných dle jeho Statutu a následné potrestání lidí, kteří je zosnovali, ani kvůli použití těchto rozsudků k poukázání na nacistický teror. Spojené státy a spojenci ve snaze potrestat válečné zločince a zabránit dalším budoucím případům válečných zvěrstev chtěli ukázat, že zásady trestního soudnictví můžou a měly by být použity i v případě těch nejzávažnějších zločinů. Norimberský tribunál tedy rozporoval názor, že některé zločiny jsou tak závažné, že by se na ně nemělo pohlížet pohledem práva. Dle Stimsona závisel úspěch Norimberských procesů na tom, že se s obžalovanými bude zacházet spravedlivě a bude jim dána možnost bránit se při spravedlivém procesu. Jackson tento postoj shrnul při své úvodní řeči, když řekl: „Nikdy nesmíme zapomenout, že způsob, dle kterého soudíme tyto obžalované dnes, je způsob, podle kterého nás bude soudit historie zítra.“⁷

⁶ HAFETZ, Jonathan. *Punishing Atrocities through a Fair Trial - international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 8. ISBN 978-1-107-09455-0.

⁷ HAFETZ, Jonathan. *Punishing Atrocities through a Fair Trial - international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 9. ISBN 978-1-107-09455-0.

3. Předválečné zakotvení zločinů

Statut Norimberského tribunálu nebyl prvním právním dokumentem, který popisoval jednání, jež je během válečného konfliktu považováno za zločinné. Před vypuknutím druhé světové války existovalo několik velmi důležitých mezinárodních smluv upravujících způsob zahájení války a také to, jakým způsobem má být vedena. První mezinárodní smlouvy, které byly podepsány ještě před vypuknutím první světové války, se dohromady nazývají Haagské úmluvy. Ty se týkaly způsobu vedení válečného konfliktu a toho, jak se má armáda chovat vůči civilnímu obyvatelstvu. Dále z části upravovaly i smírní řešení mezinárodních sporů a zúžily okruh možností, kdy je povoleno někomu vyhlásit válku. Po konci první světové války se ovšem situace změnila a zástupci států se dohodli na sepsání Briand-Kellogova paktu neboli Pařížského paktu. Ten byl podepsán 27. srpna 1928 a přímo vylučoval válku jako jednu z možností řešení mezinárodních sporů, vyjma případu sebeobranu.

V následující pasáži rozebereme detailněji na tyto mezinárodní smlouvy, co je v nich napsáno a zda skutečně díky nim nebyla při sepisování Statutu norimberského tribunálu a následných procesech porušena zásada *nullum crimen sine lege*.

3.1. Haagské úmluvy

Haagské úmluvy sepsané při několika konferencích se zabývaly hned dvěma skupinami zločinů, které byly obsaženy ve Statutu Norimberského tribunálu, a to válečných zločinů a zločinů proti míru. Dvě velmi důležité úmluvy, které se týkají vyhlášení válek, a tedy i zločinu agrese, jsou úmluvy o pokojném řešení sporů. První byla sepsána roku 1899 a zahrnovala vytvoření Stálého rozhodčího soudu. Druhá úmluva z roku 1907 rozšiřuje první úmluvu a společně s ní tvoří zakládací dokumenty pro Stálý rozhodčí soud, který existuje dodnes. Tato úmluva nezakazuje použití síly při řešení mezinárodních sporů, ale zmenšuje okruh situací, kdy je možné přistoupit k užití zbraní. Státy mají dle úmluvy povinnost řešit spory dobrými službami nebo zprostředkováním. Další velmi důležitou úmluvou týkající se budoucího zločinu agrese byla Úmluva o počátku nepřátelství. Jejím cílem bylo, aby vyhlášení války mělo určité povinné postupy a některý stát nemohl napadnout jiný bez jakéhokoli varování. Vyhlášení války má být opatřeno o důvody, proč se stát k němu odhodlal nebo formu ultimáta s podmíněným vyhlášením války. Co se týče válečných zločinů, tak této oblasti se týkaly obě Haagské konference nejvíce, jelikož jedním z jejich hlavních cílů byla humanizace budoucích válečných konfliktů. Vznikly dva dokumenty: Úmluva o zákonech a obyčejích války pozemní z roku 1899 a stejně nazvaná úmluva z roku 1907, která potvrdila a

upravila starší úmluvu, a ještě ji doplnila o Řád války pozemní. Obě úmluvy jasně definují několik velmi důležitých věcí, a sice nakládání s válečnými zajatci, vedení války a zákaz útoku na civilní infrastrukturu. Téhle situaci se věnuje článek 25: „Je zakázáno napadat nebo bombardovat kterýmikoli prostředky nehájená města, vesnice, obydlí nebo stavení.“⁸ Důkladněji je ovšem popsána v článku 27: „Při obležení a bombardování mají učiněna býti všechna opatření, jichž je třeba, aby bylo co možná nejvíce šetřeno všech budov věnovaných bohoslužbě, umění, vědě a dobročinnosti, historických památek, nemocnic a shromaždišť nemocných a raněných, předpokládajíc, že se jich neupotřebuje současně k některému vojenskému účelu. Povinností obležených jest tyto budovy nebo shromáždění opatřiti zřetelnými zvláštními znameními, která budou dříve oznámena obléhajícímu.“⁹ Velmi důležitý je ovšem i oddíl třetí, který se zabývá vojenskou mocí na obsazeném nepřátelském území. První článek tohoto oddílu jasně definuje, co se myslí obsazením území. „Území pokládá se za obsazené, je-li skutečně v moci nepřátelské armády. Obsazení vztahuje se toliko na území, kde jest tato moc zřízena a může býti vykonávána.“¹⁰ Dále se píše o tom, že má okupant zajistit, aby na novém území byl zajištěn veřejný život, ale nás bude zajímat to, co je zakázáno okupantovi dělat. „Cti práv rodiny, života osob a soukromého vlastnictví jakož i náboženského přesvědčení a bohoslužebných úkonů má být šetřeno. Soukromé vlastnictví nesmí být konfiskováno. Plenění je výslovně zakázáno.“¹¹ Tyto články se zabývaly ochranou osob a osobního vlastnictví, ale poslední článek tohoto oddílu zmínil i ochranu veřejného majetku. „Majetek obcí a ústavů bohoslužbě, dobročinnosti, vyučování, umění a vědě věnovaných, třeba by náležel státu, buď pokládán za soukromé vlastnictví. Každé zabavení, úmyslné zničení nebo porušení podobných ústavů, historických památek nebo uměleckých a vědeckých děl jest zapověděno a bude potrestáno.“¹² Poslední část tohoto souvětí nejen že jasně zakazuje takové činy, ale také zmiňuje jejich potrestání. Je jasné, že tyto články byly základem pro vytvoření kategorie válečných zločinů, ale některé z nich obsahují i popis činů, ze kterých vznikly zločiny proti lidskosti. Článek zabývající se ochranou práv rodiny, života osob a náboženského přesvědčení obsahuje zmíněné základní znaky zločinů proti lidskosti. V článku 6 písmena c) Statutu mezinárodního vojenského tribunálu se také píše o náboženských důvodech pro spáchání zločinů proti lidskosti.

⁸ Řád války pozemní, 1907, článek 25, str 26

⁹ Řád války pozemní, 1907, článek 27, str 26

¹⁰ Řád války pozemní, 1907, článek 42, str 29

¹¹ Řád války pozemní, 1907, článek 46, str 30

¹² Řád války pozemní, 1907, článek 56, str 32

3.2 Briand-Kelloggův pakt

Tato multilaterální mezinárodní smlouva měla za cíl zakázat válku jako prostředek řešení sporů mezi jejími signatáři. Celá mezinárodní smlouva má pouze úvod a tři články. V úvodu je napsáno, že si všichni signatáři uvědomují, že je potřeba zakázat válku jako způsob řešení mezinárodních sporů v zájmu toho, aby pokračovaly mírové a přátelské vztahy mezi národy¹³. Dále se zde píše, že „jsme přesvědčeni, že budoucích změn ve vztazích mezi zeměmi by se mělo dosahovat pouze pacifistickými způsoby po pokojném a řádném jednání, a proto každému signatáři, který by chtěl dosáhnout svých národních zájmů válkou, bude zamezeno využívat výhod vzniklých z této dohody.“¹⁴ Poslední část tohoto souvětí v úvodu Pařížského paktu, dává jasně najevo, že pokud by se někdo dopustil toho, že by někomu vyhlásil válku za cílem dosažení svých národních cílů, tak bude nějakým způsobem potrestán. Důležitým faktem je i to, že v té době bylo jedním ze signatářů Německo. Smlouvu za ni podepsal její ministr zahraničních věcí Dr. Gustav Stresemann, který byl zplnomocněn tehdejším německým prezidentem. První článek této smlouvy se týká zavržení války jako nástroje k řešení mezinárodních sporů. „Vysoké smluvní stany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k řešení mezinárodních sporů a zřikají se jí jako prostředku státní politiky ve svých vzájemných vztazích.“¹⁵ Druhý článek popisuje, že veškeré spory se mají řešit pokojným způsobem. „Vysoké smluvní stany uznávají, že urovnání neb vyřešení veškerých sporů a konfliktů, které mohou mezi nimi vzniknout, ať budou jakékoli povahy nebo původu, nemá se nikdy dít jinak než pokojnými prostředky.“¹⁶ V posledním článku uvádí, kdy tato smlouva nabyde účinnosti. Jak bylo ovšem zmíněno dříve, tak smlouva neobsahovala žádné mechanismy pro to, jak si vynutit její dodržování. Pozbytí výhod, jak je napsáno v úvodu, je jediným místem, kde se o možném potrestání dá hovořit. Pokud se výhodou myslí, že smluvní státy si nebudou navzájem vyhlášovat válku, tak jejím pozbytím by se dalo myslet to, že každý jiný smluvní stát by agresorovi mohl vyhlásit válku. Co se ovšem týká zásady *nullum crimen sine lege* při Norimberském procesu, tak je jasné, že zahájení útočné války bylo zakázáno, a to Briand-Kelloggovým paktem, a proto se v tomto případě nedá hovořit o jejím porušení. Dalším důležitým faktem je to, že tuto smlouvu podepsalo mnoho států mezinárodního společenství, které následně bojovaly proti Německu ve válce. Z toho důvodu bylo očekávatelné, že tuto

¹³ Briand-Kelloggův pakt, 1928, str 1

¹⁴ Briand-Kelloggův pakt, 1928, str 2

¹⁵ Briand-Kelloggův pakt, 1928, článek 1, s. 3.

¹⁶ Briand-Kelloggův pakt, 1928, článek 2, s. 3.

smlouvu použijí jako podklad pro své argumenty ve prospěch potrestání Německa a jeho vrcholných představitelů.

4. Statut

Obsah Statutu byl silně ovlivněn anglosaskými právními principy, a to z toho důvodu, aby se proces zbytečně dlouho nevělekl. Dalším důležitým prvkem byl fakt, že bylo obžalovaným vzato právo poukazovat na válečné zločiny spáchané spojenci. Jedním z kamenů úrazu se zdálo být trestání útočné války, jelikož i Sovětský svaz zaútočil na Polsko v roce 1939. Tento problém byl vyřešen tím, že se do úvodu článku šest Statutu, kde se popisují válečné zločiny, zločiny proti míru a lidskosti, napsalo, že se tribunál bude zabývat pouze zločiny, které byly spáchané státy Osy. Nakonec byl Statut napsán ve stylu americké a anglosaské právní kultury. Všechny nápady se však do Statutu nedostaly. Šlo například o návrh potrestat zločiny spáchané na nespojeneckých obyvatelích před vypuknutím války, a proto nehrál roli ani v Norimberském procesu ani v následujících spojeneckých procesech.

Tvůrci Norimberského statutu se snažili vyřešit problém legality a retroaktivní legislativy. Nebyli si jisti, zda pouhá definice zločinů v textu Statutu bude stačit na to, aby se vyhnuli nařčení z porušení principu legality a retroaktivity. Jelikož nakonec v textu nebyl nikde důsledně popsán princip legality, tímto tématem se musel zabývat Norimberský tribunál ve svých rozsudcích.

Ve druhé hlavě Statutu se rozebírají pravomoci a obecné zásady tribunálu. Úvodní článek druhé části je naprosto stěžejní pro celý proces. Jsou v něm totiž popsány zločiny, které spadají pod jeho pravomoc, a za které se přičítá osobní odpovědnost. Jedná se o zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Do kategorie zločinů proti míru spadá osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí k provedení čehokoliv z toho, co je výše uvedeno. Mezi válečné zločiny patří porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí. Takové porušení bude v sobě zahrnovat vraždu, zlé nakládání nebo deportaci civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo v něm k otročké práci, nebo pro jakýkoliv jiný účel, vraždu válečných zajatců nebo osob na moři, nebo zlé nakládání s nimi, zabíjení rukojmí, plenění veřejného nebo soukromého majetku, svévolné ničení měst a vesnic, nebo pustošení neodůvodněné vojenskou nutností. Nová kategorie zločinů proti lidskosti obsahuje vraždu, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z příčin

politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány. Tato poslední kategorie vznikla ze zkušeností vítězných mocností,¹⁷ při osvobození Evropy od nacistů a ze svědeckých výpovědí lidí, kteří tyto hrůzy zažili. Na konci je popsána odpovědnost vůdců, organizátorů, podněcovatelů a spoluviníků při osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí k provedení některého ze zmíněných zločinů a jejich odpovědnost za činy všech osob zúčastněných na provádění takového plánu. Zde se snažili Spojenci zahrnout právní zásadu *nullum crimen sine lege*, jelikož zde popsali v právním aktu srovnatelném se zákonem trestné činy, které se mají před soudem řešit. Nicméně narážíme zde na problém jiné zásady, a to zákazu retroaktivity. U trestných činů, které měly posuzovat národní soudy dle Haagských úmluv, se dá pochopit argumentace, že zásada porušena nebyla, ale u nově vzniklých válečných zločinů a zločinů proti lidskosti by čistě z teoretického hlediska neuspěla, i když závažnost toho, co tyto činy způsobily, byla tak velká, že nikdo nemohl očekávat, že by i za války byl někdo něčeho takového schopen a musela být všem známa skutečnost toho, že pokud jejich strana válku prohraje, pak vítězné mocnosti, proti jejichž občanům a vojákům bylo spácháno několik z výše uvedených trestných činů, budou chtít takové jedince potrestat.

Dalším problémem je samotný zločin spiknutí. Jednalo se o velmi důležitou součást z výše uvedených zločinů, jelikož díky tomu mohla vzniknout odpovědnost za masovou kriminalitu nacistického režimu, ale tento bod Statutu byl vysoce kontroverzní. Spiknutí naráželo na dva spolu spjaté problémy. Bylo sice nedílnou součástí anglo-americké právní kultury, a rovněž bylo obsaženo i v kontinentálním právním systému Němců nebo Francouzů. Tito s ním však neměli takové zkušenosti. Existoval také značný rozdíl mezi pojetími spiknutí. V anglo-americkém právním systému se jednalo o činnost relativně malého počtu lidí sledujících dosažení relativně malých cílů. Mnozí se obávali, že rozšíření tohoto pojmu na rozhodnutí státu vést útočnou válku by mohlo ohrozit zásadu individuální odpovědnosti, a nakonec zaplést i nevinné lidi do soudního procesu. Když byli Francouzi a Sověti seznámeni s tímto konceptem, nebyli ze začátku schopni pojmout všechny jeho dopady, ale jakmile jej pochopili, Francouzi jej začali vnímat jako naprosto barbarský právní mechanismus nehodný moderního práva, zatímco Sověti nad tím pouze kroutili hlavou. Norimberský tribunál proto nakonec interpretoval odpovědnost za spiknutí velice úzce. Odmítl spiknutí jako základ odpovědnosti za válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. U zločinů proti míru sice hrálo určitou

¹⁷ USA, SSSR, Spojené království, Francie

roli, ale pouze u činů přímo spojených s plánováním vedení útočné války. Z dvaadvaceti obžalovaných bylo pouze osm usvědčeno ze spiknutí, ale na konečné rozsudky toto nemělo příliš velký vliv. V následujících procesech se spiknutím zabývaly soudy podstatně méně.

Článek sedm popisuje, že imunita nebo vysoké úřední postavení účastníků nebudou brány v potaz jako okolnost při zproštění obžaloby nebo zmírnění trestu. To byla záruka, že potrestán mohl být opravdu každý člověk. Zvláště ignorování imunit vrchních představitelů státu bylo v tomto případě stěžejní, jelikož právě oni nesli odpovědnost za jednání svých podřízených, a navíc rozdávali rozkazy k dosažení svých ideologických cílů, při kterých byly páčány ty nejhroznější zločiny. V článku osmém se řeší odpovědnost těch, kdo jednali na rozkaz někoho výše postaveného. V takovém případě nebude osoba zproštěna odpovědnosti, ale bude to bráno jako polehčující okolnost při výměře trestu, pokud Soudní dvůr rozhodne, že si to spravedlnost žádá.

4.1 Zločiny dle Statutu

Když Norimberské procesy jasně definovaly zločiny s mezinárodním přesahem, kterých se dopouštěli jednotlivci, můžeme mluvit o jednom z jejich největších přínosů, protože to dalo možnost mezinárodnímu společenství potrestat vysoké představitele států i v případě, že soudní systém v jejich domovské zemi je buď pod přímou kontrolou vedení státu, nebo s vedením státu souhlasí. Při vytváření skupin zločinů se tvůrci Statutu inspirovali několika dokumenty, jako například Haagskými úmluvami nebo Briand-Kellogovým paktem. Na druhou stranu bylo potřeba zajistit, aby i některé nové jednání, které vykazuje zločinné úmysly, bylo potrestáno, a proto spojenci využívali i poznatků z bojiště a výpovědí očitých svědků, ať už jimi byli zajatí vojáci nebo přeživší z německých koncentračních táborů. Nakonec se tvůrci Statutu dohodli na vytvoření třech skupin zločinů. Byly jimi válečné zločiny, zločiny proti míru a zločiny proti lidskosti. Zatímco válečné zločiny zahrnovaly jednání, kterého se dopouští nejčastěji vojáci v poli, pak zločinů proti míru se musel dopustit někdo z nejvyššího vedení státu. Zločinů proti lidskosti se mohli dopustit jak představitelé státu, tak i velitelé ozbrojených sil nebo i řadoví vojáci. Zločiny byly popsány velmi obecně, a to z toho důvodu, aby pokud možno zahrnuli vše, co se během druhé světové války dělo a co by se v budoucnosti mohlo při dalších ozbrojených konfliktech stát.

Nyní budu pokračovat tím, že se pokusím každou skupinu zločinů popsat a zároveň se zaměřím na to, jestli některé zločiny nebyly už dříve postižitelné podle práva nebo jestli se

jednalo o zločiny zcela nové. U zločinů, jež nedaly poměřovat některým právním řádem nebo mezinárodní smlouvou, budu zkoumat, zda nedošlo k porušení zásady nullum crimen sine lege.

4.1.2 Zločiny proti míru

U zločinů proti míru se jednalo o novou skupinu zločinů, kterou sestavili tvůrci Statutu. Jedním z hlavních zločinů spadajících pod tuto skupinu bylo vedení útočné války nebo jinými slovy invaze či agrese. Všichni spojenci se sice shodli na tom, že Německo porušilo smlouvy a závazky z nich plynoucí, ale problémem bylo, že panovaly neshody ohledně toho, zda se má jednat o zločin, nebo o delikt, za který mají být odpovědní jednotlivci a nikoli státy. Robert Jackson na to odpověděl tím, že agrese je středobodem obžaloby a všechny další zločiny z ní vycházejí.

Obžaloba vznesla několik bodů obžaloby týkajících se tohoto zločinu. Jednalo se o invazi do Rakouska, uchvácení Československa, agrese vůči Polsku, invazi do Dánska a Norska, invazi do Belgie, Nizozemska a Lucemburska, agrese vůči Jugoslávii a Řecku, útočnou válku proti Sovětskému svazu a válku proti Spojeným státům americkým. Než začnu rozebírat, jak se tribunál vypořádal s každým bodem obžaloby, je zapotřebí si připomenout, že se lídři států po první světové válce již otázkou vedení útočných válek zabývali.

V roce 1928 se několik států dohodlo na mezinárodní smlouvě známé jako Briand-Kellogův pakt, ve které se signatáři zavazovali vyloučit válku jako prostředek k řešení mezinárodních sporů. Tuto smlouvu podepsalo nejprve Německo, Francie a Spojené státy americké. Později se přidalo dalších šedesát států, které ke smlouvě přistoupily před začátkem druhé světové války. Nakonec pakt nedosáhl toho, kvůli čemu byl sepsán, přesto dokázal jasně právně oddělit válku a mír. Jelikož signatáři věděli, že se zřekli vyhlášení válek, tak v budoucích letech začali válčit bez toho, aby napadené zemi válku vyhlásili. Jedná se například o Japonskou invazi do Mandžuska, Italskou invazi do Etiopie, Sovětskou invazi do Finska a v neposlední řadě i společné napadení Polska Německem a Sovětským svazem. Text rozsudku Norimberského tribunálu se touto mezinárodní smlouvou také zabýval. V textu se píše mimo jiné: „Smlouva byla porušena ze strany Německa ve všech bodech obžaloby, které se týkaly vedení útočné války.“ Dále text upozorňuje na fakt, že Německo podepsalo dne 26. ledna 1934 deklaraci o zachování trvalého míru v Polsku. Tato deklarace byla silně ovlivněna Briand-Kellogovým paktem. Podepsáním této mezinárodní smlouvy se Německo zavázalo, že v dalších deseti letech nepoužije vojenskou sílu proti Polsku. Soudci v textu připomínají, že v roce 1939,

kdy začala druhá světová válka, tak Německo bylo signatářem Briand-Kellogova paktu, a tudíž se zavázalo upustit od vedení války za účelem řešení mezinárodních sporů. Tribunál došel k závěru, že tímto Německo uznalo vedení útočné války jako zločin. Henry Stinson se k této mezinárodní smlouvě vyjádřil v roce 1932 takto: „Válka mezi národy byla odsouzena signatáři Briand-Kellogova paktu. To znamená, že vedení války se stalo nelegálním prakticky na celém světě. Proto, když dvě země mezi sebou válčí, pak alespoň jedna z nich musí porušovat obecné smluvní právo. Takové země odsuzujeme jako zločince.“¹⁸

Je ovšem otázkou, zda vedení takové války je zločinem. Pařížský pakt takové války zakazuje, ale nenazývá je zločinem a ani nepověřuje žádnou soudní instituci, aby následně soudila ty, kteří takové války vedou. To samé by se do určité míry dalo říct i o Haagské úmluvě z roku 1907. Ta sice zakazuje některé způsoby boje, jejichž porušení bylo i před tím, než byla sepsána, vymáháno, ale poté, co vstoupila v platnost, tak se tyto činy staly zločinnými a jejich spáchání trestuhodným, protože se jednalo o porušení pravidel vedení války. Úmluva ovšem tyto činy nenazývá zločiny, nikde v jejím textu neobsahuje druh trestu a ani se nezmiňuje o jakémkoliv soudu, který by měl soudit a potrestat zločince. Pařížský pakt dle názoru tribunálu nepřišel s novými pravidly, ale pouze převzal válečné právo, které již bylo obsaženo v praktikách některých států a bylo všeobecně uznáváno společně se základními právními zásadami, které uplatňovaly právníci a vojenské soudy. Mezinárodní smlouvy v mnoha případech vyjadřují a mnohem precizněji definují již existující právní zásady.

4.1.3 Válečné zločiny

Válečné zločiny nemají problém s faktem, že by porušovaly zásadu *nullum crimen sine lege*, jelikož se jimi mezinárodní společenství již dříve zabývalo. Ještě před první světovou válkou se řešily dovozené způsoby vedení války na bojišti. Válka se měla vrátit ke své šlechetnější podobě, kdy se na bojišti proti sobě postaví armády a s použitím podobných prostředků se utkají na bojišti. Jedním z dalších důvodů, proč se válečné zločiny již definovaly dříve, bylo, že svět již zažil jeden globální konflikt, kde byly použity nejničivější zbraně v dějinách lidstva. Při některých bitvách první světové války bylo zvykem, že denně umíralo několik desítek tisíc vojáků. Aby v budoucnosti nebyly ztráty na životech tak vysoké a zabránilo se zbytečnému utrpení, byly zakázány například zbraně používající tříštivou munici.

¹⁸ rozsudek IMT, 1946, str 53

Dalším stěžejním bodem byl zákaz chemických zbraní. Tyto se hojně používaly za první světové války a způsobily krutou smrt několika stovkám tisíců obětí.

Jedním z dalších důvodů, proč se mezinárodní společenství zabývalo válečnými zločiny, byla snaha snížit utrpení civilistů. Proto se ujednal způsob, jak se mají chovat vojáci mimo bojiště k civilnímu obyvatelstvu a městské infrastruktuře. Například z vojenského hlediska je zřejmé, že pokud jedna ze stran konfliktu zničí nemocnice ve velkých městech, tak se výrazně snižuje šance, že se ranění vojáci nepřítele vrátí zpět do bojů nebo pokud zaútočí na elektrárny nebo přenosovou síť, zcela jistě tím zpomalí logistiku protistrany, ale tou nejpostiženější částí bude okolní civilní infrastruktura. Toto bylo způsobeno technickými omezeními tehdejší doby, která nedovolovala přesnější bombardování. Dalo by se znovu namítnout, že se takových zločinů dopouštěly obě válčící strany, a tedy i armády spojenců při osvobozování evropského kontinentu, jak na to upozorňovali i obhájci obžalovaných, ale dle mého názoru se toto nedalo srovnávat, jelikož Německo páchalo válečné zločiny za účelem dobýt cizí země a podrobit si přitom místní obyvatelstvo. Spojenci se těchto zločinů dopouštěli za účelem osvobodit obyvatelstvo od německé nadvlády. Dalšími důvody byl třeba fakt, že Sověti se nehodlali zabývat vlastními válečnými zločiny, anebo zmiňme naprosto nefungující justiční systém v Německu, který z důvodu toho, že byl ovládán vládnoucím režimem, nekonal žádná soudní řízení s vlastními válečnými zločinci. Ostatně v případě vítězství Třetí říše v druhé světové válce by nikdo z Němců nebyl označen za válečného zločince.

4.1.4 Zločiny proti lidskosti.

Tato skupina zločinů se jeví jako neproblematičtější, co se týče vztahu k zásadě *nullum crimen sine lege*. Válečné zločiny i zločiny proti míru měly již před válkou jakýsi právní základ a dalo se polemizovat nad tím, že si Němci byli vědomi toho, že porušují pravidla, na kterých se dohodli společně s mezinárodním společenstvím. U zločinů proti lidskosti se ovšem jednalo o zcela novou skupinu zločinů, kterou vytvořili spojenci poté, co vyslechli přeživší z koncentračních táborů nebo osoby, které žily na místech pod správou německé okupační vlády. Pokud bychom hledali právní předpis nebo mezinárodní smlouvu, které by se před začátkem druhé světové války zabývaly zločiny proti lidskosti, pak bychom nic konkrétního nenašli. Bylo by možné odvodit některé znaky zločinů proti lidskosti z Haagských úmluv, a to zejména z částí, které se zabývají tím, jak se nesmí zacházet s válečnými zajatci. V Haagských úmluvách je napsáno, že zajatci nesmí být mučeni nebo převedeni ke konání nucených prací ve prospěch

nepřátelské strany. V případě zločinů proti lidskosti se jednalo o stejné skutkové znaky, ale rozdíl byl v obětech takových činů. Ve valné většině případů nebyly jejich oběťmi zajatí nepřátelští vojáci, ale nepřátelé nacistického režimu z řad obyčejných civilistů, ať už z Německa nebo z později dobytých území. Existují různé důvody, proč se dá obhájit vytvoření kategorie zločinů proti lidskosti. Při pohledu na předválečné právní dokumenty je vidět, že se ochranou civilistů zabývali představitelé států zčásti již na haagských konferencích. Nicméně v tomto případě bych tvrdil, že se jedná o válečné zločiny popsané v sekci o zacházení se zajatci, které jsou namířeny proti civilnímu obyvatelstvu nebo jeho jasně definované části. Záměrem takových činů není dosažení lepšího postavení ve válce nebo snaha si lépe podrobit nové obyvatele, ale systémově se zbavit, ať už usmrcením nebo přesunutím, části obyvatelstva. Důvodem pro takové činy byla snaha vedení státu agresora zbavit některých skupin lidí, a to z důvodů politických, rasových nebo náboženských.

Je nutné podotknout, že se v některých případech nejednalo o první zaznamenané případy těchto zločinů. Britové využívali ve svých afrických koloniích také koncentrační tábory dávno před začátkem druhé světové války. Také jeden z nejhorších zločinů této skupiny, a to genocida, byla páchána jinými státy předtím, než ji páchali Němci na židech. Už za první světové války Osmanská říše vyvraždila několik milionů Arménů. Tento akt byl později označen za případ genocidy, i když si nynější Turci nemyslí, že se jednalo o genocidu, ale o součást bojů první světové války.

To, co oddělovalo činy, které se staly před nástupem nacistů v Německu, a činy spáchané nacisty, je systémovost a efektivita, se kterou byly prováděny, a také rozsah a celkové důsledky. Němci začali s likvidací nepohodlných nejprve na svém území, ale po postupném dobývání okolních států v ní pokračovali i na tamním obyvatelstvu.

Zde bych zastával názor, že zásada *nullum crimen sine lege* porušena byla. Přestože vražda byla trestným činem i v Německu, v tomto případě se nejedná o ojedinělý čin jednotlivce, ale systematické vyhlazování a tím se před druhou světovou válkou nikdo nezabýval. Obhájci dále namítali to, že byl porušen i zákaz retroaktivního trestání. V obou případech sice měli z čistě právního hlediska pravdu, ale tady se nejedná o zvlášť zákonodárců, ale o potrestání zločinců za skutky, které jsou tak neslučitelné s lidskou morálkou a chováním, že všichni byli šokováni ani ne tím, že se něco takového děje, ale v jakém rozsahu a s jakou precizností byly páchany. S lidmi se nezacházelo jako s živými bytostmi, ale jako s nežádoucími entitami, které musejí být zlikvidovány za každou cenu. Něco tak nelidského bylo prostě nutno potrestat. Zaprvé, aby pozůstalí po obětech viděli, že tyto lidské zrůdy budou odpovědny za to,

co spáchaly, a zadruhé, aby všechny země na světě viděly, že takové jednání je zcela nepřijatelné, a pokud se ho jiný stát nebo skupina lidí v budoucnosti dopustí, nevyhne se tresti.

5. Individuální odpovědnost

Norimberský tribunál přinesl jednu převratnou novinku do mezinárodního trestního práva a tou byla individuální odpovědnost za zločiny, které páchá stát nebo které jsou páčány ve jménu státu. Cílem zavedení této odpovědnosti byla snaha vyvarovat se situaci po první světové válce, kdy bylo Německo potrestáno jako celek na základě kolektivní odpovědnosti. Americký zástupce u tribunálu Robert Jackson reagoval na to, že zavedení individuální odpovědnosti v mezinárodním trestním právu se hodně odlišuje od dosavadní praxe: „Samozřejmě je zavedení principu individuální odpovědnosti popřením dosavadní doktríny absolutní a neovlivnitelné suverenity státu a imunity pro všechny, kdo jednají ve jménu státu. Důsledky individuální odpovědnosti za porušení mezinárodního práva jsou dalekosáhlé a mnoho starších pojetí tohoto práva tímto bude otřeseno.“¹⁹ Starší pojetí mezinárodního práva chápalo jako subjekty pouze státy, a ne jednotlivce. V případě, že by se spáchání válečného zločinu dopustil jednatel, takové jednání se dalo přičíst státu, jehož byl občanem. Taková byla zavedená praxe v mezinárodním právu před druhou světovou válkou. V případě procesů před Mezinárodním vojenským tribunálem se ovšem jednalo o pravý opak. Tvůrci Statutu chtěli, aby za spáchání zločinů nebyl odpovědný stát, ale právě jednatel. Toto naráželo na hlavní problém a to ten, že individuální odpovědnost v mezinárodním právu neexistovala, a proto veškeré mezinárodní smlouvy a úmluvy, které upravovaly způsob vedení války nebo zakazovaly rozpoutání vojenského konfliktu jako řešení mezinárodních vztahů, nezakazovaly takové jednání jednotlivcům, ale smluvním stranám těchto úmluv, tedy státům.

Zavedení individuální odpovědnosti v praxi znamenalo, že pokud někdo spáchá závažný trestný čin, mohl by být stíháný i mezinárodním společenstvím a nemohl by se spolehnout na to, že vlastní stát proti němu nezahájil trestní stíhání. V prvotních verzích Statutu ani nebylo výslovně uvedeno, že za spáchání zločinu dle článku 6 je osoba individuálně odpovědná. Pokud by Statut takto vypadal, pak by zůstalo na soudcích určit, zda za spáchané zločiny je odpovědný stát, nebo jednatel. Důvodem zavedení individuální odpovědnosti byla potřeba potrestat vrcholné představitele nacistického režimu. V tomto případě se nejednalo pouze o to, že

¹⁹ Bergsmo, Wui Ling, Ping, a kol., *Historical Origins of International Criminal Law: Volume 1*, Brussels: Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. s. 542. ISBN 978-82-93081-11-1

spáchané zločiny byly svou povahou velmi závažné, ale také o to, jak do budoucna odradit představitele jiných států od toho, aby takové zločiny páchali. Před zavedením individuální odpovědnosti nehrozilo žádné nebezpečí pro tyto osoby, a pokud by se něčeho dopustily, mohly by se odvolávat na svou nedotknutelnost, kterou jim zaručovala imunita pro vrcholné představitele státu. Bylo ale také zapotřebí, aby potrestání jednotlivců předcházelo soudnímu procesu, a nikoli svévolné rozhodnutí vítězné strany, jelikož takové rozhodnutí by zanechalo v občanech potrestané země pocit, že se vítězové libovolně rozhodli naložit s jejich lidmi. Obhajoba byla zčásti postavená na faktu, že obžalovaní nemůžou být potrestáni, jelikož většina z nich je chráněna funkční imunitou, kterou jim zaručovaly jejich vrcholné pozice v nacistickém aparátu. Je ovšem otázkou, zda tato imunita se vztahuje i na činy, kvůli kterým byli obviněni. Funkční imunita je měla chránit před trestním stíháním na území Německa vlastními státními úřady. Navíc měli být chráněni proti potrestání za činy, které by spáchali na území Německa. Je otázkou, zda tato imunita by jednotlivce chránila i v případě páchaní zločinů vůči cizím státním příslušníkům na dobytých územích. Taková území by se měla považovat dle mezinárodního práva za německá, pokud by se dobytá země vzdala a podepsala kapitulaci, ve které by bylo dohodnuto, že nově bude její území náležet pod správu agresora. Poté by se dalo uvažovat nad tím, že by nejvyšší vedení Německa mělo nad tamními občany absolutní státní moc.

Otázka potrestání vrcholných představitelů státu, kteří rozpoutali válečný konflikt, se objevila již po skončení první světové války. Tehdejší vítězné mocnosti chtěly potrestat Německého císaře Viléma za rozpoutání války v Evropě. Spojenci se sešli v roce 1919 na mírové konferenci v Paříži, kde byly ukládány poraženému mocnostem podmínky míru. Na této konferenci byla vytvořena komise pro odpovědnost původců války a pro výkon trestů, která měla za cíl zjistit důvody vypuknutí první světové války. Poté měla vyšetřit a následně doporučit jednotlivce pro trestní stíhání za spáchání válečných zločinů. Na Pařížské mírové konferenci v roce 1919 Komise pro odpovědnost uvedla, že příprava útočné války je jednání, kterým lidské svědomí opovrhne a které bude odsouzeno historií, ale nejde o čin v přímém rozporu s pozitivním právem. Komise byla proti soudním procesům, jež by se týkaly jednání vedoucího k rozpoutání války, ale navrhla, aby v budoucnu byly připraveny trestní sankce za vážnou urážku základních principů mezinárodního práva. Když komise uvažovala nad možností trestního stíhání pro porušení zákonů a zásad lidskosti, američtí vyjednávači Robert Lansing a James Brown Scott byli zásadně proti. Argumentovali tím, že se jedná o morální standard a taková porušení nebyla uznávána zákony platnými v době jejich páchaní. Trvali na tom, že čin nemůže být trestný v právním slova smyslu, pokud tak nebyl popsán zákonem, a

tudíž spáchání činu, který byl zákonem označen jako zločin, nemůže být potrestáno, jestliže zákon za něj nepředepisuje trest. Císař Vilém měl být souzen dle článků 227 až 230 Versaillské smlouvy. V následných procesech v Lipsku byli ovšem obžalováni souzeni za porušení Německého vojenského práva, a ne mezinárodního práva. Samotný císař nebyl souzen, ukryval se v Nizozemsku, které ho odmítlo vydat. Otázkou individuální odpovědnosti se ve Washingtonu zabýval i Hans Kelsen, jeden z předních právních teoretiků dvacátého století. Podle něj bylo zapotřebí vytvořit jisté záruky a napsal paragraf, ve kterém zdůrazňoval, že jednotlivci budou za vyjmenované zločiny individuálně odpovědní. „Osoby které, ať už jednaly v zájmu státu (státu Osy) nebo ze svého vlastního podnětu, páchaly činy, které porušovaly mezinárodní právo týkající se zákazu použití síly nebo jakákoliv pravidla týkající se válčení nebo všeobecně uznávaná pravidla humanity, stejně jako osoby, které jsou součástí organizací, jejichž zločinný charakter byl označen soudem, tak můžou být individuálně odpovědní za takové činy nebo za členství v takových organizacích a budou za to souzeny a potrestány soudem.“²⁰

Problematika individuální odpovědnosti v případě procesů před Norimberským tribunálem je úzce spjata se zásadou *nullum crimen sine lege*. Je důležité, aby před spácháním trestného činu byl takový čin již popsán v určitém právním předpisu, ale zároveň je potřeba zdůraznit, kdo je odpovědný za spáchání takového trestného činu. Jak jsem napsal výše, před Statutem Norimberského tribunálu existovala odpovědnost státu jako celku za válečné zločiny, které způsobí některá z jeho složek. U válečných zločinů se jednalo například o armády jednotlivých států. Bylo a stále je těžké najít jednoho určitého vojáka, který by byl přistižen při páchání válečných zločinů, aby poté mohl on samotný být za takový zločin stíhán. Dalším faktem, který příliš nenahrával individuální odpovědnosti ozbrojených složek, byla její hierarchie. Člen armády mohl tvrdit, a tvrdili to nakonec i obžalovaní v Norimberku, že nechtěli zločin spáchat, ale museli tak učinit, jelikož dostali rozkaz od svého nadřízeného. V armádě je neuposlechnutí rozkazu jedním z nejhorších provinění, kterých se jak řadový voják, tak i velitelé nebo důstojníci můžou dopustit. Pokud by někdo neuposlechl rozkaz, pak by v nejlepším případě byl postaven před vojenský soud, kde by byl potrestán. Nebylo ovšem výjimkou, že vojáci, kteří neuposlechl rozkaz svého nadřízeného, byli jednoduše svými nadřízenými zastřeleni. Mohl to být jeden z důvodů, proč před Mezinárodním vojenským tribunálem stály ve valné většině špičky vojenského vedení nacistického Německa, protože oni

²⁰ Bergsmo, Wui Ling, Ping, a kol., *Historical Origins of International Criminal Law: Volume 1*, Brussels: Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. s. 543. ISBN 978-82-93081-11-1.

byli těmi, kdo rozdával rozkazy k páčání válečných zločinů. Před tribunálem bylo namítnuto, že mezinárodní právo se zabývá činy spáchané suverénními státy a neobsahuje žádné tresty pro jednotlivce. Tribunál tuto námitku zamítnul, jelikož dle jeho názoru mezinárodní právo ukládá povinnosti a závazky jednotlivcům stejně jako státům. Zásada mezinárodního práva, která chrání v určitých případech čelní představitele státu, se nemůže dle názoru tribunálu použít, jestliže se týká činů, které jsou zločiny dle mezinárodního práva. Statut se dá vyložit tak, že jednotlivci mají mezinárodní povinnosti, které jsou nadřazeny jejich povinnosti činit to, co jim nařídí jejich stát. Ten, kdo poruší pravidla války, se nemůže obracet na individuální imunitu, když jedná na základě autority státu, pokud tentýž stát nařizováním takových činů přesahuje své kompetence dle mezinárodního práva.

6. Nullum crimen sine lege

Princip nullum crimen sine lege znamená, že není zločin bez zákona. Jedině zákon může stanovovat, co to je zločin a jak by měl být potrestán jedinec, který jej spáchal. S touto zásadou je v případě Norimberku ještě spjato několik důležitých zásad. Tou první je *nullum poena sine lege*. Tato zásada navazuje na nullum crimen tak, že za zločin, který je právně zakotvený, může hrozit trest pouze v případě, že tento trest bude také vyplývat z již existujícího právního předpisu nebo v mezinárodním právu z mezinárodní smlouvy. Tyto zásady souvisí spolu také z toho důvodu, že pokud by byla splněna pouze zásada první, pak by se jednalo o imperfektní normu trestního práva, protože by obsahovala pouze hypotézu a dispozici. Pokud by taková norma neobsahovala sankci, nebyla by splněna zásada nullum poena sine lege.

S oběma těmito zásadami je ještě navíc úzce spjata zásada zákazu retroaktivního trestání neboli zákaz ex post facto law. Jsou spolu spjaté proto, že pokud jsou splněny obě předchozí zásady, tak by nemělo k retroaktivnímu trestání dojít, protože by v době spáchaní deliktu již tento delikt byl označen za trestný čin nebo v našem případě jeden ze tří typů zločinů dle Statutu. Je tedy zřetelné, že v případě Norimberských procesů je zapotřebí zjistit, zda zločiny měli již před jejich spáchaním nějaký právní základ a jestli také je s jejich spáchaním spojen nějaký druh trestu. Ten ovšem musí být řádně popsán, aby nedocházelo k situacím, kdy se zločinec snaží vykreslit svůj zločin tak, aby nebyl stíhán. Briand-Kellogův pakt zakazoval útočnou válku, ale začátek druhé světové války dle německého vrchního vedení nezačal útokem, nýbrž obranou proti zlovolným Polákům, kteří napadli německý vysílač v Gliwicích. Československo Němci také nenapadli, ale prostě byli pozváni prezidentem Emilem Háchou, aby vzali Český národ pod svá ochranná křídla. O doopravdy útočnou válku se jednalo

například v případě invaze do Dánska nebo do Sovětského svazu. Zatímco u německé invaze do Polska by se dalo lehce polemizovat, zda se jedná o útočnou válku, útok na Sověty byl jasným případem útočné války, proto nakonec pro Sověty bylo toto téma značně citlivé.

Princip *nullum crimen sine lege* má chránit jednotlivce před tím, aby byl trestán za jednání, které v době jeho spáchání nebylo žádným právním předpisem označeno jako zločin, a tím znemožnit státní moci retroaktivně se s nimi vypořádávat. V případě Norimberského tribunálu je zapotřebí se podívat na každou skupinu zločinů, jak jsou definovány Statutem, a přijít na to, zda se jednalo pouze o popsání okruhu pravomocí tribunálu, jelikož zločiny ve Statutu již dříve byly popsány. Pokud by se tato teorie potvrdila, obžalovaní by se nemohli domáhat porušení zásady *nullum crimen sine lege*, protože v době páchaní zločinů již mohli vědět, že se dopouští zločinů dle mezinárodního práva a že někdo za ně ponese odpovědnost, pokud takové osoby budou trestně stíhány.

6.1.Soudci a nullum crimen sine lege

Soudci Norimberského tribunálu nakonec byli těmi, kdo rozhodoval, jestli byla či nebyla porušena zásada *nullum crimen sine lege*. Rozhodovali o vině či nevině obžalovaných a o tom, jak se nakonec na tribunál bude pohlížet. Soudci byli již od začátku postaveni před složitou situací, jelikož tribunál byl vytvořen s účelem potrestat německé válečné zločince a z toho důvodu se očekávalo, že se vlastně ani nebude rozhodovat o vině či nevině, ale spíše o výši a druhu trestu. Obžaloba a obhajoba měly své role v procesu daleko jednodušší. Obžaloba vznesla důvod, proč zásada *nullum crimen sine lege* porušena nebyla, a obhajoba se snažila poukázat na to, že porušena byla. Soudci ovšem věděli, že musí dojít k závěru, že zásada *nullum crimen sine lege* porušena nebyla, protože neexistovala situace, kdy by po celém zorganizování a pečlivé přípravě Mezinárodního vojenského tribunálu a jeho Statutu nakonec rozhodli, že sice obžalovaní spáchali činy, jež jim jsou kladeny za vinu, ale z důvodu porušení zásady *nullum crimen sine lege* je nemůžou uznat vinnými, protože tito zaprvé nevěděli, že budou potrestáni mezinárodním soudem, a zadruhé nemohli tušit, že bude zavedena individuální odpovědnost pro zločiny popsané ve Statutu, jelikož mezinárodní trestní právo v té době individuální odpovědnost neznalo.

Jedním z dalších důvodů, proč se od soudců očekávalo, že rozhodnou v neprospěch obžalovaných, byl taky fakt, že se jednalo o soudce, kteří byli nominováni vítěznými spojenci, takže tu každý ze čtyř států měl své soudce. Sovětský svaz dokonce jmenoval jako svého soudce Iona Nikitičenka, který byl

přítomen v Londýně při vytváření Statutu, takže nakonec rozhodoval o vině a nevině za zločiny, které on sám pomáhal definovat. Dalšími soudci byli za Spojené státy americké Francis Biddle, John J. Parker a Edward Francis Carter. Spojené království nominovalo Sira Normana Becketta a prezidenta tribunálu Sira Geoffreyho Lawrence. Francouzskými soudci byli Henri Donnedieu de Vabres a Robert Falco. Sověti mimo Nikitičenka nominovali i Alexandra Volchkova. Nejednalo se o soudce z neutrálních zemí, u kterých by se dala očekávat větší úroveň nestrannosti. Navíc v dnešní době, pokud probíhá líčení například u Evropského soudu pro lidská práva, tak je vždy v plénu soudců, kteří rozhodují, soudce země, proti které se řízení vede, aby bylo zajištěno, že v plénu bude někdo, kdo je blízký obžalované straně. V případě Německa se ale v tomto ohledu vyskytlo více problémů. Zaprvé spojenci nestáli o to, aby o obžalovaných rozhodoval kromě nich ještě někdo další. Toto pojetí se dá přisoudit k mentalitě spravedlnosti vítězů, za kterou byl v pozdějších letech Mezinárodní vojenský tribunál kritizován, a to hlavně v Německu. Zadruhé bylo velmi obtížné najít někoho, kdo bude obhajovat obžalované, a to ze zcela logických morálních důvodů. Proto se dalo očekávat, že najít v Německu soudce, který by chtěl soudit vrchní představitele státu, již mu poslední roky vládli a přesvědčovali společnost, že to, co konají, je v zájmu německého lidu. Bylo stěží představitelné, že by se náhle vyskytl soudce, který by rychle změnil pohled na toto vedení.

Zvláštní pozornost byla věnována v rozsudku tomu, aby soudci vysvětlili, proč teda zásada *nullum crimen sine lege* porušena nebyla. V této části se píše, že tribunál je vázán definicemi zločinů, které jsou obsaženy ve Statutu. Jedním z prvních důvodů, proč se v případě válečných zločinů nejedná o porušení zásady *nullum crimen sine lege*, je dle rozsudku fakt, že tyto zločiny již byly uznány jako válečné zločiny dle mezinárodního práva. *Byly obsaženy v člancích 46, 50, 52 a 56 Haagské úmluvy z roku 1907 a v člancích 2, 3, 4, 46 a 51 Ženevské úmluvy z roku 1929.*²¹ (Rozsudek, str. 79).

Na začátku definice válečných zločinů se ve Statutu píše, že se obecně jedná o porušení zákonů a obyčejů války. Zde přímo tvůrci Statutu odkazují na Haagskou úmluvu. Článek 46 se věnuje ochraně práv rodiny, života lidí, osobního vlastnictví a náboženského vyznání. Obsah tohoto článku odpovídá části Statutu o válečných zločinech, jelikož v něm se za zločiny označuje zlé nakládání nebo deportace civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo v něm k otrocké práci, nebo pro jakýkoliv jiný účel a navíc plenění soukromého majetku. Článek 50 zakazoval hromadné tresty za činy spáchané jednotlivci. To by mohlo odpovídat deportacím

²¹ Rozsudek IMT, 1946, str 79

uvedeným ve válečných zločinech, ale spíše vraždu nebo deportaci skupin lidí, kteří byli blízcí osobě, která vzdorovala novému režimu. Hromadným trestem by v tomto případě mohla být i genocida židovského obyvatelstva. Článek 52 zakazoval okupační armádě, aby ukládala civilnímu obyvatelstvu povinnost zúčastnit se válečných úkonů proti své vlasti. Ve Statutu je to obsaženo v porušení zákonů a obyčejů války a špatné zacházení či deportace obyvatelstva pro otrocké práce nebo jiné účely. Článek 56 zakazuje ničení ústavů a objektů pro bohoslužby, dobročinnost, vyučování, vědu a umění. Každé jejich zabavení, zničení nebo porušení má být potrestáno. V závěru demonstrativního výčtu válečných zločinů lze díky tomu spatřit zločiny plenění soukromého nebo veřejného majetku, svévolné ničení měst a vesnic, nebo pustošení neodůvodněné vojenskou nutností.

Ženevská úmluva z roku 1929 byla již v pořadí třetí úmluvou stejného názvu, která upravovala zacházení s válečnými zajatci. Článek 2 popisuje, že s válečnými zajatci se má zacházet vždy lidsky a mají být chráněni před násilím, nadávkami a zvědavostí veřejnosti. Opět se zde opakuje lidské zacházení se zajatci. Ve třetím článku se přiznává válečným zajatcům právo, aby byl zachován respekt k jejich osobě a cti. Čtvrtý článek pouze popisuje, že nepřátelská moc, která zajatce zadržuje, se musí o ně starat a jestli existují výjimky v tom, zda má být o někoho pečováno jiným způsobem. Článek 46 popisuje, že váleční zločinci mají být potrestáni obdobně, jako by za spáchání takových zločinů byli potrestáni vojáci druhé strany dle jejich právních předpisů. Zakazují se zde i hromadné tresty za činy jednotlivců. Článek 51 se věnuje problematice uprchlých zajatců. Pokud by zajatec při svém útěku spáchal více trestných činů, tak mu nemůže přitěžovat fakt, že se jich dopustil po úprku ze zajetí.

Podle soudců tím pádem byly tyto zločiny dost jasně předem definovány a z toho důvodu se obžalovaní nemohli domáhat toho, že zločiny obsažené v článku 6b Statutu by porušovaly zásadu *nullum crimen sine lege*. Obhajoba se snažila argumentovat tím, že se na tento případ Haagská úmluva nevztahuje z důvodu článku 2 této úmluvy, která specifikuje, kdo je touto úmluvou vázán. Ve článku 2 stojí: „Ustanovení o pravidlech vedení války, o kterých se zmiňuje článek 1, a také ustanovení v této úmluvě se použijí pouze mezi smluvními stranami a poté jenom, pokud všichni účastníci válečného konfliktu jsou stranami této smlouvy.“²² Několik účastníků druhé světové války nebylo smluvní stranou této úmluvy. Podle tribunálu se ovšem jednalo o zcela irelevantní otázku. Tribunál zaujal postoj, že pravidla vedení války byla nadřazena mezinárodnímu právu v době svého vytvoření. Tato úmluva se snažila revidovat

²² Rozsudek IMT, 1946, str 79

základní pravidla a zvyky vedení války. V roce 1939 byla tato pravidla uznávána všemi civilizovanými státy a byla považována za deklaratorem zákonů a zvyklostí války, ke kterým je odkazováno v článku 6b Statutu. Podle soudců se tedy nemohlo jednat o porušení zásady *nullum crimen sine lege*, jelikož dle jejich názoru tyto zločiny již kodifikovány byly, a ještě je uznával skoro celý civilizovaný svět. V části rozsudku nazvané Právo Statutu soudci potvrzují, že podle nich se nejedná o konstitutivní právní akt, který by zakládal nové zločiny, ale deklaratorní akt. V textu se píše, že zaprvé měli spojenci právo vytvořit legislativu pro to, jak budou Němci potrestáni, jelikož ti se spojencům jako vítězům války vzdali. Poté popisují, co je podle nich Statut doopravdy ve vztahu k mezinárodnímu právu. „Statut není svévolným aktem moci vítězných mocností, ale z pohledu tribunálu se jedná o vyjádření mezinárodního práva platného v době jeho vzniku.“²³

Obžalovaní se ještě snažili poukázat na to, že Německo již nebylo vázáno pravidly války, jelikož státy, proti kterým se mělo provinít, zcela ovládli a následně je začlenili do své říše. To mělo mít za důsledek, že Německo mohlo zacházet s těmito zeměmi, jako by byly součástí Německa. Tribunál ovšem tento názor nezaujal, jelikož dle jejich názoru se ani nedá o tomto stylu následného vládnutí nad novým územím uvažovat, protože toto území bylo získáno prostřednictvím zločinu útočné války. Navíc se o takovém způsobu vládnutí nedá hovořit v momentě, kdy existují armády, které se snaží osvobodit okupované země. Proto se tento německý náhled na věc nedal použít na území, které Německo získalo po vypuknutí války v Evropě. Tribunál rozhodl, že se takto nedá nahlížet ani na válečné zločiny spáchané v Čechách a na Moravě, jelikož tato území nebyla nikdy součástí Německa.

7. Obhajoba

Důležitým je v každém soudním procesu názor obhajoby. Nejdříve se dlouhou dobu nedařilo najít advokáty, kteří by chtěli zastupovat obžalované nacisty, ale nakonec se podařilo zajistit několik obhájců. Obhajoba byla postavena na třech hlavních bodech. Zaprvé se obhájci snažili zdiskreditovat samotný proces z důvodu porušení zásady *nullum crimen sine lege*, jelikož dle jejich názoru, byly zločiny popsány až ve Statutu dlouho poté, co byly spáchány. Druhým důležitým bodem obhajoby bylo plnění rozkazu od nadřízeného. Tím chtěli říci, že obžalovaný věděl, že to, co páchá je zločinem, ale byl pod tlakem, aby uposlechl rozkaz někoho nadřízeného. Pokud by rozkaz nesplnil, tak by mu hrozilo nebezpečí v podobě vězení nebo i smrti. Třetím bodem obhajoby bylo poukázání na to, že se nejedná o spravedlivý proces, když

²³ Rozsudek IMT, 1946, str 52

státy, které vyhrály druhou světovou válku, se dopouštěly stejných válečných zločinů, za které je Německo obžalováno. Podle tohoto názoru se nejednalo o spravedlnost, ale o pouze o to, potrestat jednotlivce z nejvyššího vedení Třetí říše, soudní proces tedy měl být pouze divadlem pro veřejnost.

7.1. Porušení nullum crimen sine lege

Stěžejním bodem obhajoby byla zásada nullum crimen sine lege. Obhájci se domnívali, že obžalovaní nemohou být odsouzeni, jelikož jsou stíháni za zločiny, které v době jejich spáchání nebyly za zločiny označeny. Některé ze zločinů ve Statutu byly sice už v nějaké formě popsány, nicméně tento popis byl velmi obecný. Za spáchání takových zločinů nehrozila jednotlivci individuální odpovědnost, mělo se jednat pouze o bod, kterým se po skončení válečného konfliktu měly zabývat obě strany při poválečném vypořádání. Za některé válečné zločiny sice hrozila individuální odpovědnost, ale dle Haagských úmluv měl mít pravomoc soudit takovou osobu pouze jeho vlastní stát. Pokud by tedy existovala individuální odpovědnost za válečné zločiny spáchané jednotlivci, tak by si v případě Norimberských procesů uzmul Mezinárodní vojenský tribunál pravomoc rozhodovat nad cizími státními příslušníky, a to bylo v rozporu s Haagskými úmluvami.

Ještě předtím, než proces vůbec začal, obhájci obžalovaných Němců podali návrh napadající obžalobu, jelikož obvinění ze spáchání zločinů proti lidskosti, které nebyly nikdy kodifikovány, odporovalo zásadě jurisprudence svaté civilizovanému světu, jejíž částečné porušení ze strany Hitlerova Německa bylo namítáno jak ze strany okolních zemí, tak z Německa samotného. Tvrdili, že zásada nullum crimen sine lege je odvozena od uznávání faktu, že každý obžalovaný musí cítit nespravedlnost, pokud je odsouzen retroaktivně. Možná se odvolávali na precedens Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti z roku 1935, který odsuzoval nacistické dekrety v Danzigu, protože povolovaly soudům, aby trestaly nové zločiny, které si zaslouží potrestání dle základního pojetí trestního práva a za podpory veřejného mínění. Stálý dvůr uvedl, že toto je v rozporu se zákazem retroaktivního potrestání popsaného v Ústavě svobodného města, za které Liga národů ručila. Nacistický právník argumentoval, že předtím, než to Stálý dvůr rozhodl, opravdová spravedlnost zaujme místo formální spravedlnosti, a proto bude pravidlem nullum crimen sine poena, a ne nullum crimen sine lege. Rozsudek mezinárodního vojenského tribunálu z roku 1946 se zabýval námitkami obhájců, týkajícími se zásady zákonnosti. Obhájci Nacistů měli dobré argumenty pro to, že stíhání zločinů proti míru bylo v rozporu se zákazem retroaktivního trestního práva. Francouzská verze rozsudku je ale ještě lépe srozumitelná. „*Tvrdit, že je nespravedlivé potrestat ty, kteří v rozporu se smlouvami*

*a zárukami napadli sousední země bez varování, je samozřejmě nesprávné, jelikož v takové situaci musí útočník vědět, že to, co dělá, je špatné, a i když je nespravedlivé ho potrestat, tak by bylo více nespravedlivé, dovolit mu být nepotrestaným. Nacistické vedení muselo vědět, že jedná v rozporu s mezinárodním právem, když uskutečnili své plány invaze a agrese.*²⁴ Jinými slovy tribunál připustil existenci retroaktivní dimenze v trestání zločinů proti míru, ale nepotrestání takových zločinů by bylo nespravedlivé. Zásada nullum crimen sine lege je tedy relativní, a proto je možno ji vypustit podle okolností. Navíc se píše o porušení smluv a závazků. Kdykoliv někdo podepíše s druhou stranou smlouvu nebo se zaváže něco udělat a neučiní tak nebo smlouvu poruší, je samozřejmostí, že bude následovat nějaký druh sankce, a i když smlouvy neobsahují jasně definované sankce za jejich porušení, může druhá smluvní strana požadovat náhradu škody nebo jiný druh potrestání druhé smluvní strany.

V případě porušení zásady nullum crimen sine lege, mohla mít obhajoba teoreticky pravdu. Londýnská dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců Osy byla podepsána 8. srpna 1945, tedy již dávno potom, co druhá světová válka v Evropě skončila a Německo kapitulovalo. Po tomto datu se nacisté žádných zločinů popsaných ve Statutu nedopustili.

7.2. Plnění rozkazu nadřízeného

Druhým velkým bodem na kterém byla postavena obhajoba obžalovaných bylo plnění rozkazu od nadřízeného. Nadřízeným v tomto případě byl sám Adolf Hitler, který byl v době Norimberských procesů již po smrti. Obžalovaní tvrdili, že se nechtěli dopouštět věcí, které po nich Hitler chtěl, ale nakonec vždy museli poslechnout a splnit co bylo požadováno z obavy, že by mohli přijít o místo nebo v horším případě o svůj život. Pár týdnů před vyřknutím rozsudku dostali obžalovaní poslední možnost vyjádřit se a ukázat soudu, že po dlouhém procesu, který trval devět měsíců, se u nich objevila lítost nad skutky, kterých se měli dle soudu dopustit. Pokud si někdo ale myslel, že doopravdy budou svých činů litovat, ten se mýlil. Už při první výpovědi Göringa byla jasná taktika většiny obžalovaných. Tvrdili, že pouze vykonávali rozkazy shora a byli použiti Hitlerem a Himmlerem ke splnění jejich plánů. Přestože by se dala tato argumentace chápat jako logická, ignorovala skutečnost, že ke každému z obžalovaných existovalo nespočet materiálů, které dokazovaly jejich spoluúčast a spolupachatelství.

²⁴ SCHABAS, William. *Unimaginable atrocities - Justice, Politics, and Rights at the War Crimes Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2012. s. 49. ISBN 978-0-19-965307-2

Statut s takovým postojem předem počítal ve svém článku 8. V něm se píše: „Fakt, že obžalovaný jednal na příkaz své vlády nebo nadřízeného, nezbavuje osoby odpovědnosti za spáchaný čin, ale mohlo by se k tomu přihlídnout jako k polehčující okolnosti.“ Tento článek byl dle rozhodnutí soudců v souladu s právem všech národů. To, že bylo vojákově nařízeno, aby zabíjel nebo mučil někoho v rozporu s mezinárodním válečným právem, nebylo nikdy uznáno jako možnost, jak ospravedlnit takové jednání. Tím pravým testem, který je obsažen v různých podobách v trestním právu většiny zemí na světě není existence rozkazu, ale jestli bylo možné před spáchaním činu učinit morální rozhodnutí a nekonat.²⁵

8. Názory odborníků

V této části se zaměřím na to, jaký pohled na Norimberský proces měli právní teoretici a odborníci. Jejich názor je velmi podstatný, protože to jsou právě teoretici, kteří posouvají právo dopředu a dokážou nestranně zhodnotit, jestli byla určitá právní praxe v souladu s právní teorií a hlavně podstatou práva. Statut mezinárodního vojenského tribunálu zavedl několik zásadních novinek do mezinárodního trestního práva, které v některých oblastech měnily a rozhodovaly, jak toto právní odvětví bude do budoucna vypadat. Zavedení individuální odpovědnosti za zločiny spáchané dle mezinárodního práva, zpochybnění absolutní státní moci v určitých případech a na ni navázanou trestněprávní imunitu pro vrcholné státní představitele. Nejdůležitějším názorem pro tuto práci bude ale to, jak se postavili k zavedení nových zločinů dle mezinárodního práva, za které byla zavedena individuální trestní odpovědnost a zda se v tomto případě jednalo o porušení zásady *nullum crimen sine lege*, nebo se o takové porušení nejednalo, a pokud by tato zásada porušena byla, tak jestli se v dané bezprecedentní situaci dala upozadit ve prospěch potrestání válečných zločinců.

8.1.Hans Kelsen

Jednou z prvních osobností, které se začaly zabývat otázkou válečných zločinů a jejich následného potrestání, byl významný právní teoretik dvacátého století Hans Kelsen. Ten ještě před začátkem druhé světové války navrhoval, aby byla sjednána možnost, jak potrestat válečné zločince. Poté, co proběhnul proces před Norimberským tribunálem, tak sám ve svých publikacích zmínil, jak jeho názory ze třicátých a čtyřicátých let napomohly vzniku tribunálu a následnému potrestání vládnoucích elit Německa.

²⁵ Rozsudek IMT, 1946, str 56

Při souzení Japonských válečných zločinců se také objevila otázka porušení zásady nullum crimen, na kterou ale odpověděl Hans Kelsen takto: „Jelikož mezinárodní trestné činy, pro které Londýnská dohoda dovodila individuální odpovědnost, byly zcela jistě morálně nepřijatelné a osoby, které je páchaly, si musely být vědomy jejich nemorálního charakteru, retroaktivita v tomto případě nemůže být brána jako porušení spravedlnosti. Spravedlnost požadovala potrestání těchto mužů, i když dle pozitivního práva nebyli trestně odpovědni v době jejich spáchání. V případě, že se dostanou do konfliktu dvě právní zásady, vítězí ta výše postavená, a potrestání těch, kteří jsou morálně odpovědni za mezinárodní zločin druhé světové války, musí být bráno jako důležitější než dodržování zásady retroaktivity.“ (Schabas, str. 54) Nikde není napsáno, že jsou některé právní zásady nadřazené jiným, ale pokud se dvě z nich dostanou do sporu, je důležité si uvědomit, co vlastně samotné právní zásady chrání a jestli se na konkrétní případ vztahují tak, jak byly zamýšleny. Jenom proto, že některý ze zločinnů nebyl kodifikován kvůli tomu, že jeho spáchání se zdálo natolik morálně a fyzicky neproveditelné, neznamená ospravedlnitelnost takového činu. Zákaz retroaktivity má dávat lidem jistotu, že co není zákonem zakázáno, je dovoleno, a pozdější právní úpravy se nemůžou vztahovat na činy spáchané v minulosti. Ale pokud někdo spáchá činy takového rozsahu a proti takovému obrovskému množství osob, a to z pozice buď představitele státu, nebo velitele vojsk, tak v tom případě se zásady retroaktivity nemůže použít, protože se nejedná o její zamýšlený smysl.

8.1.1. Individuální odpovědnost

Kelsen se vyjádřil k problematice zavedení individuální odpovědnosti a zároveň pravomoci vítěze války potrestat poraženého následovně. „Pokud jednotlivci, kteří jsou morálně odpovědni za tuto válku, jednali jako představitelé státních orgánů a přitom nerespektovali obecné nebo zvláštní mezinárodní právo a zároveň se uchýlili k vyprovokování války, pak pokud tyto osoby jako autoři války budou podle poškozených států za rozpoutání konfliktu právně odpovědné, je nutné si uvědomit dvě věci: Zaprvé, obecné mezinárodní právo nezavádí individuální, ale kolektivní odpovědnost za zločiny a zadruhé, že činy, za které má být potrestán jednatel, jsou činy státu. Těmito činy jsou dle obecného mezinárodního práva úkony vlády nebo úkony prováděné s z pověření vlády nebo na její příkaz.“²⁶

Ačkoliv byl Kelsen zastáncem toho, aby byla zavedena možnost trestat jednotlivce za válečné zločiny, toto byl pouze jeho vlastní názor, zatímco toto shrnutí byl stav mezinárodního

²⁶ PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. s. 22. ISBN 4-336-04110-5.

práva před druhou světovou válkou. Individuální odpovědnost za zločiny neexistovala a veškerá jednání jednotlivců se přičítala jeho státu. Pokud by nastala vůle individuální odpovědnost zavést, musela by se vypořádat s těmito dvěma podmínkami.

V dnešní době již je individuální odpovědnost v mezinárodním právu hluboce zakotvena a společnost ji přijala jako nutnost, aby doopravdy byli potrestáni ti, kteří jsou vlastnoručně odpovědní za zločiny proti lidskosti.

„Potrestání konkrétních jednotlivců, ať už jsou jimi vrchní představitelé státu, generálové nebo i běžní vojáci, se nyní stalo nástrojem, díky kterému se individuální odpovědnost za masivní porušení lidských práv stává čím dál více součástí samotné podstaty mezinárodního společenství. Zároveň se jedná o metodu, jak se zbavit obrovského vlivu imunit, které ovládaly dění na mezinárodním poli“²⁷

Je velmi důležité, že se mezinárodní společenství dokázalo shodnout na způsobu, jakým znemožnit hlavám států bránit se před odpovědností za zločiny tím, že budou odkazovat na svoji diplomatickou imunitu. Musíme si však uvědomit, co to vlastně ta diplomatická imunita je. Jedná se o institut, který má chránit představitele jednoho státu od zásahu státu druhého, pokud si myslí, že způsob, jakým prezident, premiér nebo ministr vykonává zahraniční politiku je v rozporu s právním řádem státu, kde se zrovna nachází. Celý svět totiž nemá sjednocené právní řády a stejně jako jsou různí lidé, jsou i jejich právní řády rozdílné. Diplomatická imunita byla tedy zavedena, aby nebyli stíháni představitelé cizích zemí jenom proto, že jsou zvyklí na jiný způsob diplomacie a zároveň by zadržení či odsouzení cizích diplomatů představovalo velké riziko mezinárodního skandálu. Proto se imunita obchází pouze v případech, že takový jedinec spáchal zločin nebyvalé velikosti nebo ve spojitosti s ozbrojeným konfliktem tak, jak to presumoval Statut Norimberského tribunálu, protože potom už se neřeší možný mezinárodní skandál, jelikož by muselo býti způsobeno něco tak závažného, že už zadržení takové osoby nebude bráno jako skandální, ale jako nutné pro zachování základních principů a zásad, na kterých je moderní společnost vybudována.

Tento přístup k řešení trestání válečných a jiných zločinů popsanych ve Statutu je daleko lepší v předcházení budoucích válečných konfliktů a mezinárodních zločinů. Tím, že dojde k potrestání jednotlivých vůdců státu, se zajistí, že za rozhodnutí několika vysoce postavených osob nebude pykat celé obyvatelstvo. Pokud by se totiž použil způsob potrestání jako po první

²⁷ SANDS, Phillip. *From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. s. 179. ISBN 978-0-511-07721-0

světové válce, tedy absolutní ekonomické zdevastování země, tak by to mohlo opět připravit půdu pro nástup dalších fanatických skupin jako NSDAP. Navíc zavedení individuální odpovědnosti znamená, že není nikdo na světě, kdo by se mohl skrýt za imunitu, pokud by spáchal tak závažné zločiny, a proto by to dotyčné jedince mělo odrazovat od páchání takových zvěrstev.

8.2. Kenneth S. Gallant

Profesor Gallant je zástupcem právních akademiků dnešní doby. Bývalý vysokoškolský učitel je známý díky svým dvěma publikacím *International Criminal Jurisdiction: Whose Law Must We Obey?* a *The Principle of Legality in International and Comparative Criminal Law*. Nás bude zajímat jeho druhá kniha, která se zabývá zásadou nullum crimen sine lege v mezinárodním právu. V knize se samozřejmě obrací i na situaci předválečnou a následně i poválečnou a rozebírá, jaký byl v té době vztah mezi zásadou nullum crimen sine lege a mezinárodním právem. Na začátku Gallant popsal, co je důležité u zásady retroaktivity. První důležitou doktrínou je idea předvídatelnosti a s ní spojená srozumitelnost. „Zákonný výklad a vývoj common law a zvykového mezinárodního práva může někdy vyprodukovat odsouzení za činy, které předtím nebyly odsouzeny. Toto je přijatelné, ale pouze jenom tehdy, pokud pachatel mohl důvodně předpokládat, že se na jeho jednání bude hledět jako na zločin dle platných zákonů, common law nebo mezinárodního práva v momentě, kdy se jednání dopustil.“²⁸

Toto tvrzení podporuje názor Norimberského tribunálu, který byl též názoru, že obžalovaní si museli být vědomi toho, že jednání, kterého se dopouštějí by mohlo být trestným činem. O tomto vědomí je ale celá zásada nullum crimen sine lege. Jde o to, aby v určité chvíli jedinec věděl, jestli čin, jehož se dopouští je zločinem, nebo ne. Pokud by tedy byl člověk odsouzen za čin, za který před ním nebyl nikdo odsouzen, ale mohl důvodně předpokládat, že by mohl být trestný, tak v tom případě by to dle Gallanta bylo přijatelné.

Gallant probíral, jak byla zásada nullum crimen sine lege začleněna v mezinárodním právu předtím, než byl vůbec sepsán Statut Norimberského tribunálu a začaly procesy v Norimberku. Napsal, že v roce 1946 neexistovala mezinárodní lidská práva, jelikož se mezinárodní společenství teprve po válce začalo touto oblastí zabývat.

²⁸ GALLANT, K. *The principle of legality in international and comparative criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 5. ISBN 978-0-511-48059-1

8.3. Telford Taylor

Taylor byl americký právník, který se zúčastnil procesů před Mezinárodním vojenským tribunálem jako asistent vrchního amerického žalobce Roberta Jacksona. Ještě předtím se společně s Jacksonem podílel na vytvoření Statutu norimberského tribunálu. Jeden rok po konci následujících procesů shrnul americký hlavní žalobce Taylor na vědecké konferenci, čím tyto procesy dle něj obohatily a posunuly principy mezinárodního trestního práva a mezinárodního válečného práva. Zaprvé vytvořil rozsudek mezinárodního vojenského soudního dvora právní normy, podle kterých se budou muset v budoucnu všichni lidé na Zemi chovat. Jako druhou podstatnou věc jmenoval individuální trestní odpovědnost. Lidé, kteří poruší výše zmíněné právní normy, budou poté označeni za zločince a následně bude s nimi vedeno soudní řízení, ve kterém budou potrestáni dle ustanovení mezinárodního práva a před soudy, které k tomu jsou určeny. Zatřetí rozsudek Norimberského tribunálu potvrdil, že plánování a vedení útočné války, válečné zločiny a persekuce minoritní části obyvatelstva jsou trestné činy ve smyslu mezinárodního práva. Taylor poté musel svá slova trochu revidovat, jelikož po konci druhé světové války a vzniku bipolárního vnímání světa a s ním spojené zástupné války mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem velmi uškodili šanci na permanentní zakotvení Norimberských zásad. Jeho hlavní myšlenka, že Norimberk stanovil státní moci jisté hranice a začal vnímat jednotlivé osoby jako součást právních subjektů v mezinárodním právu, se ale nakonec potvrdila. Nutno podotknout, že samotný spojenecký systém trestání zanechal jak na mezinárodní, tak na vnitrostátní úrovni znatelné stopy. Během příprav amerických následných procesů vydalo valné shromáždění Spojených národů dne 11. prosince 1946 rezoluci, která podtrhla trestnost zločinů proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti a zároveň potvrdila zrušení imunity vedoucích hlav států. Snaha o zakotvení Norimberských zásad do mezinárodního práva natrvalo vyústila v ustanovení Komise mezinárodního práva OSN, která v červenci 1950 představila první pokus o kodifikaci. Z důvodu chybějící vůle skoro všech jednotlivých států byl tento dokument přijat až na začátku devadesátých let Komisí pro mezinárodní právo. Prvních deset let po konci války se neneslo jenom v duchu snahy o kodifikaci Norimberských principů. Mezinárodní a vnitrostátní soudy vnímaly rozsudky Norimberského tribunálu jako soudní precedenty, a proto se je snažili používat i v jejich procesu rozhodování.

9. Zamítavé názory soudců

V této části se budu zabývat dvojicí soudců, kteří spolurozhodovali při procesech u tribunálu pro Dálný východ. Ačkoliv se tento tribunál zabýval válečnými zločiny Japonska za druhé světové války, měl mnoho společného s mezinárodním vojenským tribunálem v Norimberku. Japonci se dopouštěli stejných či podobných zločinů jako Němci v Evropě. Některé zločiny zde převládaly více a některé méně, ale to neměnilo nic na tom, že stejné problémy týkající se dodržování právních zásad, se kterými se potýkal tribunál v Norimberku, objevovaly se i v procesu v Tokiu. Nicméně zatímco se soudci v Evropě shodli na tom, že právní zásady nebyly porušeny, a proto valná většina obžalovaných až na jednotlivé výjimky byla i potrestána, v Tokiu se objevilo několik soudců, kteří zpochybňovali celý soudní proces a následně ve svých jednotlivých verdiktech chtěli zprostit všechny obžalované viny. Tyto názory nám můžou pomoci pochopit, jestli se jednalo o porušení právních zásad, a pokud ano, tak je pravděpodobné, že vzhledem k tomu, jak se oba dva soudní procesy zabývaly stejnými nebo alespoň velmi podobnými situacemi, mohli bychom díky tomu určit, zda v případě Norimberského tribunálu se jednalo o porušení právních zásad či nikoliv.

9.1. Bert Röling

Bert Röling byl nizozemský soudce nominovaný do tribunálu pro souzení japonských válečných zločinců. Během tohoto procesu se stal jedním z mála soudců, kteří neodsoudili Japonsko jako agresora. Když vysvětloval, proč došel k takovému závěru, vrátil se i k tomu, co dle jeho názoru znamená zásada *nullum crimen sine lege*.

„Tato zásada není podstatou spravedlnosti, ale pravidlem politiky platným pouze v případě, že je výslovně přijato v zájmu ochránit občany před svévolným postupem soudu a svévolí legislativy. Toto pravidlo neuvažuje o tom, jestli určitý čin byl zločinný v době jeho spáchání, ale pouze o tom, jestli byl zakázán pod pohrůžkou trestu. Proto je zákaz retroaktivity výraz politické moudrosti, ne zcela aplikovatelný na současné mezinárodní vztahy. Tato zásada svobody může být, pokud tomu jsou okolnosti nakloněny, ignorována vítěznými mocnostmi ve válce bojované za svobodu. Nicméně není úlohou ani není v moci tribunálu posoudit, zda je určité pravidlo moudré.“²⁹

Soudce zaujal postoj, že soudci tribunálu nemají rozhodovat o tom, zda byly porušeny zásady jako *nullum crimen sine lege* a zákazu retroaktivity, protože o nich rozhodli už lidé,

²⁹ SCHABAS, William. *Unimaginable atrocities - Justice, Politics, and Rights at the War Crimes Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2012. s. 55. ISBN 978-0-19-965307-2

kteří sepsali statut jednotlivých trestních tribunálů. Pokud je soudce delegován k určitému mezinárodnímu trestnímu tribunálu, je jeho prací postupovat dle jeho statutu. Nemůže nakonec říct, že obžalovaní jsou nevinní proto, že dle jeho uvážení byla porušena právní zásada, kterou už se ale zabývali a vyřešili ji lidé ustanovující tento tribunál. Důležitým faktem je, že právní zásady mohou dle něj být obejity, pokud to situace vyžaduje. Takovou situací musí být spáchání velmi závažných zločinů po dlouhou dobu, proti velkému množství lidí a v průběhu války.

9.2. Radhabinod Pal

Pal byl indickým právníkem a jedním ze tří asijských soudců nominovaných do tribunálu pro Dálný východ, který měl za cíl potrestat japonské válečné zločince. Poté byl i členem Komise mezinárodního práva Organizace spojených národů. Byl jediným soudcem tribunálu pro Dálný východ, který vypracoval rozsudek, dle něhož byli všichni obžalovaní nevinní, ačkoli nezpochybňoval to, že existují četné důkazy o japonských válečných zločinech na okupovaných územích. V rozsudku popsal to, jak dle jeho názoru nebyl tribunál legitimní nebo alespoň existovaly pochybnosti o jeho legitimitě. Kritériem pro rozhodnutí neměla být nestranná spravedlnost, ale duch odplaty ze strany Spojených států. Pal označil celý soudní proces jako „falešné využití právního procesu za účelem uspokojit svou touhu po pomstě“. Dále vysvětloval, že vojáci pouze plnili rozkazy svých nadřízených a jejich následné činy nebyly trestně stíhatelné. Následně tím, že z procesu byly vyňaty Americké válečné zločiny, jako například použití jaderných zbraní, tak tribunál selhal ve své roli a pouze umožnil platformu pro Vítěze se mstít.

Co se týče zásady *nullum crimen sine lege*, tak Pal měl problém se skupinou válečných zločinů popsanou jako „Class A War crimes“. Tato skupina obsahovala zločiny proti míru, a to hlavně vedení agresivní války proti sousedícím státům, a měli z ní být obviněni pouze vrcholné představitelé Japonska, kteří plánovali a vedli válku. Oproti procesům v Norimberku musela být osoba obžalována ze zločinů proti míru, aby je mohl Tokijský tribunál stíhat.

Ve svém rozsáhlém rozsudku se také zabýval zavedením individuální trestní odpovědnosti za zločiny dle mezinárodního práva.

9.2.1. Pravomoci vítězů

Jednou z prvních věcí, kterou se Pal ve svém rozsudku zabýval, byla otázka, zda má vítěz války právo na to, aby soudil a následně potrestal svého poraženého protivníka. Citoval zde Káhírskou deklaraci vydanou Spojenci v roce 1943, ve které stojí, že Japonsko se má vzdát dobytých území a vrátit se do svých předválečných hranic. Na začátku této deklarace se ovšem také píše o účelu války proti Japonsku. „Tři spojenecké mocnosti bojují proti tuto válku za účelem překažení a následného potrestání Japonské agrese.“ (Káhírská deklarace).

Dle Pala taková deklarace není žádným právním důvodem pro to, aby mohli spojenci po konci války soudit a trestat poražené Japonce. „Z mého pohledu, pokud existuje nějaké mezinárodní právo, které je uznáváno státy, a takové právo neuděluje právo dobyvateli soudit a trestat zločiny spáchané poraženým, nikoli v souvislosti s válkou, kterou prohrál, ale v jakékoli jiné nesouvisející válce nebo incidentu.“³⁰ Tím pádem by měl mít tribunál pravomoc rozhodovat pouze o zločinech spáchaných za dobu trvání války. Zločiny spáchané před válkou by neměly být v jeho jurisdikci.

9.2.2. Individuální odpovědnost

Svůj názor na individuální odpovědnost zahajuje citací německého právníka Oppenheima. „Právo účastníka války potrestat válečné zločince, kteří se mu dostanou do rukou, je uznávanou zásadou mezinárodního práva. Pokud dobyl území nepřítele, má na to právo, jelikož je to on, kdo vykonává moc nad dobytým územím. Ačkoliv sepsání mírové smlouvy následně ukončuje možnost dalšího stíhání válečných zločinců, žádná právní norma mezinárodního práva nezakazuje vítězi, aby uložil poraženému státu v mírové smlouvě povinnost, vydat osoby obžalované ze spáchání válečných zločinů k trestnímu stíhání.“³¹

Pal tento názor podporuje, ale také říká, že takové pravidlo platí pouze v případě, že se jedná o čin jednotlivce, a ne o čin státu.

9.2.3. Nullum crimen sine lege

V úvodu svého rozsudku se Pal zabýval důležitými otázkami, které úzce souvisejí s tím, jestli byla porušena zásada nullum crimen sine lege. Obhajoba v Tokiu namítala, že tvůrci Statutu porušovali zásadu zákazu retroaktivity, když dali tribunálu pravomoc rozhodovat o

³⁰ PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. s. 14. ISBN 4-336-04110-5.

³¹ PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. s. 12. ISBN 4-336-04110-5.

zločinech popsaných ve Statutu. Pal dále upřesňuje, co vlastně zákaz retroaktivity znamená. „Zákaz použití retroaktivity u zákona neznámá, že zákon nesmí být uplatňován retroaktivně tím, kdo ho promulgoval, ale nemělo by se to obvykle dělat, a pokud se tomu může soud vyhnout, tak by to měl učinit.“³² V souvislosti s touto úvahou se Pal snažil najít odpověď na dvě otázky. Zaprvé, jestli Statut definuje tyto zločiny, a pokud ano, zda měl autor Statutu pravomoc je definovat. A na závěr si ještě položil otázku, jestli soudci mají právo rozhodovat o tom, zda tuto pravomoc měl, či neměl.

10. Poválečná kodifikace

Poté, co bylo vojenskému tribunálu vyčítáno porušení zásady *nullum crimen sine lege*, a to nejen ze strany obyčejných Němců, ale i velmi vážených právníků, tak se mezinárodní společenství snažilo o kodifikaci zločinů, které by spadaly do pravomocí soudů a tribunálů vytvořených na základě dohody států a které by stíhaly takové zločiny, jejichž závažnost by přesahovala hranice států, a to v případě kdyby soudní systém země, kde se tyto hrůzné činy odehrávají selhal a nechal by osoby vykonávající takové činy nepotrestané. Jedním z prvních zločinů, které byly kodifikovány, byla genocida. Kvůli tomu, aby se systematické vyhlazování občanů některého státu na základě rasy, náboženství, politických názorů a dalších důvodů už nikdy nekonalo, sešli se zástupci mnoha států na valném shromáždění Organizace spojených národů a přijaly rezoluci číslo 260 neboli Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidy. Toto byl první krok k tomu, kodifikovat válečné zločiny a zločiny proti míru a lidskosti, které byly poprvé definovány Statutem Norimberského tribunálu a definitivně se vyhnout budoucím situacím, kdy by někdo byl souzen za čin, který nebyl v době spáchání trestným.

Jeden rok po konci následujících procesů shrnul americký hlavní žalobce Taylor na vědecké konferenci, čím tyto procesy dle něj obohatily a posunuly principy mezinárodního trestního práva a mezinárodního válečného práva. Zaprvé vytvořil rozsudek mezinárodního vojenského soudního dvora právní normy, podle kterých se budou muset v budoucnu všichni lidé na Zemi chovat. Jako druhou podstatnou věc jmenoval individuální trestní odpovědnost. Lidé, kteří poruší výše zmíněné právní normy, budou poté označeni za zločince a následně se s nimi povede soudní řízení, ve kterých budou potrestáni dle ustanovení mezinárodního práva a před soudy, které k tomu jsou určeny. Za třetí rozsudek Norimberského tribunálu potvrdil, že plánování a vedení útočné války, válečné zločiny a perzekuce minoritní části obyvatelstva jsou

³² PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho – Kankokai, Inc., 1999. s. 19. ISBN 4-336-04110-5.

trestné činy ve smyslu mezinárodního práva. Taylor poté musel svá slova mírně revidovat, jelikož po konci druhé světové války a vzniku bipolárního vnímání světa a s ním spojené zástupné války mezi Spojenými státy americkými a Sovětským svazem došlo ke ztížení permanentního zakotvení Norimberských zásad. Jeho hlavní myšlenka, že Norimberk stanovil státní moci jisté hranice a začal vnímat jednotlivé osoby jako součást právních subjektů v mezinárodním právu, se ale nakonec potvrdila. Nutno podotknout, že samotný spojenecký systém trestání zanechal jak na mezinárodní, tak na vnitrostátní úrovni znatelné stopy. Během příprav amerických následných procesů vydalo valné shromáždění Spojených národů dne 11. prosince 1946 rezoluci, která podtrhla trestnost zločinů proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti a zároveň potvrdila zrušení imunity vedoucích hlav států. Snaha o zakotvení Norimberských zásad do mezinárodního práva natrvalo vyústila v ustanovení Komise mezinárodního práva OSN, která v červenci 1950 představila první pokus o kodifikaci. Z důvodu chybějící vůle skoro všech jednotlivých států byl tento dokument Komisí přijat až na začátku devadesátých let dvacátého století. Prvních deset let po konci války se neneslo jenom v duchu snahy o kodifikaci Norimberských principů. Mezinárodní a vnitrostátní soudy vnímaly rozsudky Norimberského tribunálu jako soudní precedenty, a proto se je snažily používat i ve svém procesu rozhodování. Prvním takovým pokusem byl Tokijský tribunál pro stíhání Japonských válečných zločinců pod vedením Spojených států amerických. Země západní, střední a východní Evropy nezůstaly pozadu a také začaly trestně stíhat Nacisty a válečné zločince.

Ani v dnešní době není mezinárodní trestní právo bezchybné. Systém mezinárodního trestního práva má několik překážek. Profesor Bassiouni identifikoval dvě hlavní:

„Dva hlavní problémy, které brání vytvoření univerzálního mezinárodního trestního práva a jeho efektivnímu provádění. Jedná se zaprvé o neochvějný odpor států přenést nebo sdílet své pravomoci s mezinárodní organizací v určitých oblastech, které definují jako věci týkající se jejich národního zájmu. Tato vzpurnost pramení z několika různých důvodů. Druhým problémem je zjevná neschopnost států domluvit se na společných cílech v oblastech považovaných za součást předmětu. Když se nakonec podaří dosáhnout konsensu ohledně společných cílů, tak se nedokážou shodnout na odpovídajícím způsobu, jak jich dosáhnout.“³³

³³ SCHARF, Michael. *The Theory and Practice of International Criminal Law – Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. s. 83. ISBN 978-90-04-16631-8.

Univerzální mezinárodní trestní právo je v dnešní době neuskutečnitelné. Dá se říci, že svět je nyní znova velice silně polarizován a představa dohody mezi zeměmi západu a východu, a to nemluvě třeba o afrických státech, je bláhová. Někteří lidé by mohli namítnout, že existuje Organizace spojených národů, která by měla fungovat jako jeden celek tvořený skoro všemi zeměmi na světě. Ale ve skutečnosti se jedná o platformu, kde mohou země spolu komunikovat a řešit problémy, které trápí celé lidstvo. Nyní vidíme, že ani právní zakotvení zločinů sepsaných v statutu Norimberského tribunálu neodradí některé státy je páchat a nejedná se v tomto případě pouze o diktatury. Spojené státy americké, jeden z největších podporovatelů potrestání nacistů po druhé světové válce, páchaly po celém světě, hlavně tedy na Blízkém východě, nesčetné množství válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. V době vzniku této práce zároveň stále probíhá konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem, kde se oba státy vzájemně obviňují z páchání válečných zločinů a téměř denně vidíme v televizi obrázky budov, které zasáhly rakety toho či onoho státu. Ukazuje se tedy, že pokud je stát dostatečně vojensky silný a je potřeba zdůraznit, že má jaderné zbraně, nebojí se následků svých vojenských tažení, jelikož si nedokáže představit, že by byl definitivně poražen tak jako Německo za druhé světové války.

Při sepisování Římského statutu, kterým byl založen Mezinárodní trestní soud, si dávali zákonodárci již velký pozor na případné problémy týkající se zásady *nullum crimen sine lege*. Valná většina způsobů, kterými se dají spáchat zločiny uvedené ve Statutu, již existovala nějakou dobu a budoucí třeba technologické výmysly by možná dokázaly zjednodušit jejich páchání, ale seznam zločinů by byl tak široký, že by se do jejich definice dalo zařadit i tak odporné jednání, které si ani tehdejší zákonodárci nemohli představit. Jednou z věcí, kterou už ale nemusely zákonodárci řešit, je otázka individuální odpovědnosti, jelikož už byla od svého vzniku při soudních procesech s nacisty až do doby sepisování Statutu všeobecně přijata: „Římský statut mezinárodního trestního soudu má své nedostatky, způsob jeho sepisování a politicky problematická témata toto způsobila, ale dosáhli jsme nyní bodu, kdy zásada individuální trestní odpovědnosti je stanovena pro ty jednotlivce, co páchají ty nejstrašnější zločiny, a navíc byla založena permanentní instituce, která má zajistit, že tito jedinci budou potrestáni.“³⁴

Je důležité, že jsme se nyní dostali do situace, ve které je individuální odpovědnost nejen přímo zakotvena v mezinárodním trestním právu, ale je hlavním způsobem, jak potrestat pouze

³⁴ SANDS, Phillip. *From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. s. 157. ISBN 978-0-511-07721-0.

ty, co doopravdy spáchali nebo se podíleli na spáchání válečných zločinů, zločinů proti míru nebo zločinů proti lidskosti. Dnes je tedy hlavní úlohou mezinárodního trestního práva a mezinárodního trestního tribunálu odradit vůdce jednotlivých států, ať už se jedná o prezidenty, premiéry, ministry nebo vedení jejich ozbrojených složek, kterými mohou být generálové, důstojníci nebo i obyčejní vojáci na bitevním poli od toho, aby tyto zločiny páchali. Nyní se nemusí civilní obyvatelstvo obávat, že odnese všechnu tíhu viny za to, co udělali jeho vrchní představitelé, protože teď existuje snaha o to, vyhledat přímo osoby spojené s konkrétním porušením norem mezinárodního trestního práva. Člověk může namítnout, jestli není lepší potrestat celý stát, pokud například jeho armáda páchá na bojišti válečné zločiny, ale je potřeba si uvědomit, že ačkoliv se mezinárodní právo má zabývat primárně státy jako jednotlivými subjekty, nakonec dojde k výsledku, že pokud je někdo odpovědný za jeho jednání, tak to budou jeho nejvyšší představitelé, kteří mají za úkol stát spravovat a vydávat rozhodnutí jeho jménem.

Nyní nejsou hlavním problémem právní zásady a jejich porušování při řízení před Mezinárodním trestním soudem, ale skutečnost, že stále existuje velká část zemí na světě, které neuznávají jeho autoritu. Je například podivuhodné, že Spojené státy americké, jedna ze zemí, která se nejvíce zasloužila o vznik mezinárodního trestního práva, stále neratifikovaly Římský statut. U jiných států, které tak neučinily, jako Rusko nebo Írán se to vzhledem k jejich způsobu vlády dalo očekávat, stejně tak jako v případě Číny, která Statut ani nepodepsala, a proto autoritu soudu neuznává vůbec. Navíc neexistuje žádná mezinárodní policejní složka, která by v případě, že stát se nechce zabývat spácháním válečných zločinů nebo zločinů proti lidskosti a míru, mohla zasáhnout a předvést jedince před Mezinárodní trestní soud v Haagu. Stále se počítá s tím, že by taková osoba mohla být zadržena v jiné zemi a odtud převezena do Haagu, ale pokud by zůstala ve své zemi, která by buď jeho chování tolerovala, nebo dokonce podporovala, nemá mezinárodní společenství žádný mechanismus k tomu, jak se k dotčené osobě dostat.

V dnešní době tedy vidíme, že ani kodifikace válečných zločinů, zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti v mezinárodním právu, ale i v trestním právu jednotlivých států, nevede k tomu, aby se jich lídři států nebo velitelé jejich ozbrojených složek jich nedopouštěli. Moderní svět nabízí v tomto ohledu jiné způsoby, jak odradit státy od páchání těch nejzávažnějších zločinů. Tím nejvíce používaným, a řekl bych i nejlépe fungujícím, jsou ekonomické sankce. Jak jsem popsal výše, tak v situaci, kdy je velmi složité zadržet lídra nějakého státu a podrobit ho řízením před mezinárodním trestním soudem, se jeví ekonomická izolace takového státu jako jediná možnost, jak dát této zemi najevo, že ostatní státy nesouhlasí s jeho činy, a pokud

je nepřestanou páchat, tak bude jejich stát strádat po ekonomické stránce. Jak vidíme dnes, tak některé země nemají úctu k mezinárodnímu právu nebo ke smlouvám uzavřenými s jejich sousedy o bezpečnostních zárukách. Potom se nemůžeme divit, že v případě napadení cizí země takovým státem, se nedodrží pravidla vedení války nebo chování k civilnímu obyvatelstvu. Když vezmeme v úvahu, že jedním z hlavních argumentů Norimberského tribunálu pro ignoraci zásady *nullum crimen sine lege* byla absolutní nemorálnost činů spáchaných za druhé světové války, o které muselo vědět jak nacistické vedení, tak i obyčejní vojáci na bitevním poli, a tehdy se takové činy podařilo před soudem dokázat, tak v dnešní době moderních technologií, kamer, satelitních záběrů a dalších různých záznamových zařízení musí být lidem ve vedení států ještě více jasné, že pokud spáchají zločiny, které byly poprvé kodifikovány v Norimberském statutu, sehnat důkazy o nich bude daleko snazší a šance, že se nikdo o nich nedozví nebo že z nich bude obviněn někdo jiný, je téměř nulová. Co se ovšem ani po téměř osmdesáti letech od konce druhé světové války nezměnilo, je fakt, že když si je autoritářský vůdce vědom vojenské síly své armády, a proto ani nepočítá se situací, že by válku mohl prohrát, je mu lhostejné, jakým způsobem vítězství dosáhne. Navíc ty nejmocnější země na světě, které disponují jadernými zbraněmi, se můžou cítit ještě jistěji, protože mají v záloze možnost, jak vydírat svého protivníka, pokud by se válka nevyvíjela v jejich prospěch.

Můžeme tedy říct, že se již nikdy nebude muset zabývat mezinárodní trestní soud problematikou zásady *nullum crimen sine lege*? Na tuhle otázku nemůžeme se stoprocentní jistotou odpovědět. Mezinárodní společenství si před druhou světovou válkou myslelo, že některých věcí není člověk nebo stát schopen se dopustit, ale nakonec se tomu tak stalo. Dnes máme tři nejhorší skupiny zločinů již nějakou dobu kodifikovány. Jsou popsány tak, aby bylo jedno, jakým způsobem jich člověk dosáhne, protože důležité je, jestli nakonec bylo dosaženo jeho cíle. Toto abstraktní pojetí spáchání jednotlivých zločinů má za cíl, aby mohlo i v budoucnosti stíhat osoby, které je spáchají způsobem, jakým si dnes nedokážeme představit. Nemůžeme ovšem s jistotou tvrdit, že Římský statut obsahuje všechny možné zločiny, které svojí povahou přesahují hranice jednotlivých států, nebo zda jsou vyjmenovány všechny objekty proti kterým můžou být spáchány.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu popisuje čtyři druhy zločinů, které spadají do jeho rozhodovací pravomoci. Jedná se o genocidu, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločiny proti míru. Oproti statutu Norimberského tribunálu není genocida součástí zločinů proti lidskosti, ale jedná se o samostatný zločin. Je docela pochopitelné, že genocida má nyní zvláštní postavení, jelikož se jednalo o ten nejodpornější zločin, který byl nejen za druhé světové války

spáchán. Genocidě je věnován článek šest. Obsahuje některé stejné skutkové podstaty, jaké obsahoval popis zločinů proti lidskosti v Norimberském statutu, ale oproti němu i některé přidává. Jedná se o zavádění opatření, které mají za cíl, zastavit narození dětí určité skupiny obyvatel nebo o nucené přemísťování dětí takové skupiny jiné skupině. Všechny tyto činy musí být spáchané s cílem zničit zcela nebo zčásti národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu osob. Zločinům proti lidskosti se věnuje článek sedmý. Na jeho začátku se píše, že se jimi myslí dále vyjmenované skutky, pokud jsou páčány vědomě proti civilnímu obyvatelstvu jako součást rozsáhlého systematického útoku. Těmito skutky jsou vražda, vyhlazování, zotročení, deportace nebo jiná forma násilného přesunu obyvatelstva, uvěznění nebo jiný druh závažného omezení práva na fyzickou svobodu, který je v rozporu se základními pravidly mezinárodního práva, mučení, znásilnění, sexuální zotročení, vynucená prostituce, nucené těhotenství, nucená sterilizace nebo jiný druh sexuálního násilí podobné závažnosti. Dále jsou jimi pronásledování jakékoliv identifikovatelné skupině obyvatel na základě politických, rasových, národnostních, kulturních, náboženských, genderových nebo jiných důvodů, které jsou dle mezinárodního práva chápány jako nepřijatelné, a to ve spojitosti s jakýmkoliv činem v tomto článku nebo činem, který spadá do pravomoci tohoto soudu, vynucené zmizení osoby, apartheid neboli politiku rasové segregace a jiné nelidské činy stejného charakteru, které mají za cíl způsobit velké utrpení nebo těžce zranit osobu fyzicky nebo psychicky. Druhá část tohoto článku potom detailně rozebírá jednotlivé skutky a co se jimi v souvislosti se zločiny proti lidskosti myslí. Článek osm popisuje válečné zločiny. Soud má pravomoc rozhodovat o válečných zločinech, obzvláště pokud jsou spáchány jako součást nějakého plánu, politiky určitého státu nebo na rozsáhlý rozkaz. Dle Římského statutu jsou válečnými zločiny závažná porušení Ženevské úmluvy z 12. 8. 1949. Osoba se dopustí válečného zločinu, pokud spáchá jeden z následujících činů proti osobě nebo majetku chráněnému Ženevskou úmluvou. Těmito činy jsou úmyslné zabití, mučení nebo jiné nelidské zacházení včetně biologických experimentů, úmyslné způsobení těžkého utrpení nebo závažného ublížení na fyzickém nebo duševním zdraví, rozsáhlé ničení a přivlastňování majetku, který není potřeba pro vojenské účely, a to způsobem nezákonným a svévolným, přesvědčování válečných zajatců nebo jiných chráněných osob ke vstupu do armády nepřítele, úmyslné odepření práva na spravedlivý proces válečnému zajatci nebo jiné chráněné osobě, nezákonná deportace, přemístění nebo uvěznění a braní rukojmích. V článku osm písmeno b) se dále píše, že za válečný zločin bude považováno i jiné závažné porušení zákonů a obyčejů, které se užívají v mezinárodních ozbrojených konfliktech. Takovým porušením může být úmyslné útočení proti civilistům, civilním objektům nebo osobám a vybavení mírových misí, úmyslné zahájení útoku s vědomím, že způsobí smrt

nebo zranění civilistů, škody na civilních objektech nebo rozsáhlé, dlouhodobé a závažné poškození životního prostředí, které je vzhledem k vojenské převaze zřetelně excesivní. Toto jsou pouze některé příklady, protože seznam těchto činů je velmi rozsáhlý a týká se způsobu vedení boje, chování k vojákům druhé strany, zákazu použití některých druhů zbraní, ať už se jedná o chemické nebo různé druhy zakázané munice do konvenčních zbraní. Zločin agrese byl ve statutu Norimberského tribunálu zařazen pod kategorii zločinů proti míru, ale nyní se jedná o samostatný zločin, jemuž je věnován článek osm bis. Zločinem agrese se myslí plánování, příprava, zahájení nebo provedení aktu agrese osobou, která rozhoduje o politických a vojenských akcích státu. Agresi se myslí závažné porušení Charty Spojených národů. Podle rezoluce Valného shromáždění OSN číslo 3314 ze dne 14. 12. 1974 se agresí myslí invaze nebo útok ozbrojených sil jednoho státu vůči druhému nebo jakkoliv dlouho trvající okupace cizího území nebo anexe celého území státu nebo jeho části, bombardování prováděné ozbrojenými složkami státu na území jiného státu nebo použití zbraní vůči jinému státu, námořní blokáda přístavů nebo pobřeží jiného státu, útok na jednotlivé ozbrojené složky druhého státu, použití ozbrojených složek na území druhého státu, které přesahuje dohodu mezi těmito státy nebo po uplynutí doby, po kterou měly ozbrojené složky na tomto území být, poskytnuté území druhému státu, který jej použije k agresi vůči třetímu státu, vysílání ozbrojených skupin, žoldáků a jednotlivců do jiného státu, aby tam prováděli výše zmíněné skutky.

Svět se stále vyvíjí a vědecký výzkum přináší nové poznatky, které mohou být uplatněny v různých oborech. Nedokážeme nyní říct, jak bude svět vypadat za padesát let a zda vznikne nový druh zločinu, který bude spadat pod jurisdikci Mezinárodního trestního soudu. Pokud se tak stane, musíme být připraveni takové jednání předvídat a uzákonit jeho trestnost, abychom se vyhnuli stejným problémům s právními zásadami, jako tomu bylo v případě Norimberského tribunálu.

11. Vnitrostátní kodifikace

Zločiny popsané ve Statutu mezinárodního vojenského tribunálu, nejsou v dnešní době zakotveny pouze v mezinárodních smlouvách. Existují i státy, které mají válečné zločiny, zločiny proti míru a zločiny proti lidskosti upraveny ve svých trestních zákonících. V českém právním řádu jsou tyto zločiny obsaženy v třinácté hlavě Trestního zákoníku. Německý trestní zákoník také obsahuje ustanovení týkající se některých zločinů.

12. Závěr

V této práci jsem se zabýval tím, jak se Spojenci po konci druhé světové války vypořádali se zásadou *nullum crimen sine lege* při sepisování samotného Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu a při následném soudním procesu. Nyní shrnu vše, co jsem popsal, a na úplném konci sdělím svůj vlastní názor na probrané téma.

Na úplném začátku jsem psal o tom, jak probíhal proces vytváření Statutu a Mezinárodního vojenského tribunálu pro potrestání nacistických zločinců. Spojenci přišli na mnoho možných způsobů, jak se s nimi vypořádat, z nichž mnohé nectily zásady vlády práva, ale spíše by nad nimi vynášeli rozsudky, bez jakékoliv možnosti se bránit. Argumentovalo se tím, že osoby, které by byly podrobeny takovému způsobu dosažení spravedlnosti, spáchaly činy tak ohavné, že se na ně už ani nemůže hledět jako na lidské osoby, které mají práva, ale jako na zrůdy bez špetky morálky, která by jim zabránila v páchání těchto zločinů. Na takovém vyjádření je sice něco pravdy, ale nakonec Spojencům došlo, že pokud by se uchýlili třeba k britskému nápadu, který počítal se zadržením osob podezřelých ze spáchání válečných zločinů a jejich následnou popravou, nebyli by o nic lepší než ty samé osoby, které by popravovali, jelikož nacistické Německo nectilo základní právní zásady a prosazovalo takovou spravedlnost, kterou uznalo za vhodnou pro dosažení svých vojenských a etnických cílů. Veřejnost by sice byla spokojená, kdyby se ještě za války takhle zacházelo s nepřáteli, ale jejich náklonnost k takovému řešení byla spíše způsobena obrovskou nenávistí vůči státu, který je buď okupoval, nebo neustále bombardoval. Konečné rozhodnutí postavit zločince před mezinárodní soud mělo ukazovat světu, že spojenci budou ctít právo a neuchýlí se ke stejným praktikám jako jejich nepřítel, i když bylo od začátku celkem jisté, že o úplně spravedlivý proces se jednat nebude a s vysokou pravděpodobností budou všichni obžalovaní odsouzeni. V další části své práce jsem rozebíral, jak probíhal vznik Statutu Norimberského tribunálu a jak se spojenečtí delegáti vypořádali s problémem *nullum crimen sine lege*, zákazu retroaktivity a také s faktem, jak popsat správně zločiny a toho, kdo bude za ně stíhán bez toho, aby se poukazovalo na páchání těchto zločinů ze strany spojenců. Zvláštní pozornost jsem věnoval článku šest, ve kterém jsou vyjmenovány tři skupiny zločinů, jež spadají pod jurisdikci tribunálu a za jejichž spáchání vznikala individuální trestní odpovědnost.

Při zkoumání původu zločinů popsaných ve Statutu, jsem věnoval hlavní pozornost Briand-Kelloggovu paktu a mezinárodním smlouvám, které byly sepsány při jednotlivých Haagských konferencích. Právě tyto mezinárodní smlouvy byly pro soudce hlavními důkazy toho, že zásada *nullum crimen sine lege* porušena nebyla. Došel jsem k závěru, že tyto mezinárodní smlouvy zakazují jednání, které je shodné se skutkovou podstatou zločinů proti míru a válečných zločinů. Dále jsem zkoumal i německou vnitrostátní úpravu v jejich trestním zákoníku. Zde jsem narazil na trestný čin únosu, který je popsán velmi podobně jako několik zločinů proti lidskosti. Jelikož se v tomto případě nejednalo o mezinárodní smlouvu, tak zde samozřejmě existovala i individuální trestní odpovědnost.

V další části jsem se zaměřil na Statut Mezinárodního vojenského soudu. Shrnujím, o jaký druh právního předpisu se jednalo a na jakém právním systému byl založen. Poté jsem jednotlivě rozebíral zločiny popsané v článku 6. Začal jsem zločiny proti míru. Popsal jsem, jaké činy byly dávány obžalovaným za vinu. Poté jsem zjišťoval, jak se k těmto zločinům vyjádřil ve svém rozsudku Mezinárodní vojenský soud. Na konci jsem se snažil poukázat na to, zda vedení útočné války je doopravdy zločinem, jelikož mezinárodní smlouvy, na které se odvolávali soudci, nikde nenazývaly takové jednání zločinem. Pokračoval jsem válečnými zločiny. Tato skupina zločinů neměla problém s porušováním zásady *nullum crimen sine lege*, jelikož byla řádně kodifikována, ale také zde existovala jistá úskalí. Úmluvy, které zavedly tyto zločiny, dávaly pravomoc o nich rozhodovat soudům jednotlivých států. Očekávalo se, že pokud se někdo dopustí válečného zločinu, tak bude trestně stíhán svým vlastním státem. Dalším problémem, na který upozorňovala i obhajoba, bylo, že se i Spojenci dopouštěli těchto zločinů, a proto by neměli rozhodovat o vině a trestu. Poslední skupinou byly zločiny proti lidskosti. Zde jsem došel k názoru, že zásada *nullum crimen sine lege* byla porušena. Neexistovala právní norma, která by se těmito zločiny zabývala. Spojenci tyto zločiny dokázali popsat jenom za pomoci očitých svědků, kteří líčili, co za války zažili. Následné potrestání zločinců se jeví jako jednoznačné porušení zákazu retroaktivity. V další části jsem rozebral problematiku zavedení individuální odpovědnosti. Snažil jsem se argumentovat, proč její zavedení bylo nutné pro další vývoj mezinárodního práva. Věnoval jsem se institutům diplomatické a funkční imunity pro vrcholné představitele státu a zda funkční imunita chrání jednotlivce i na nově dobytém území. Dále jsem zjišťoval, jak se státy snažily individuální odpovědnost zavést již po první světové válce. Nakonec jsem zkoumal použitelnost imunit v mezinárodním právu.

V následující části jsem popisoval, co to vůbec zásada nullum crimen sine lege a jaký byl její zamýšlený smysl. Zaměřil jsem se na to, jak úzce souvisí se zásadou nullum poena sine lege a zákazem retroaktivního trestání. Následně jsem zjišťoval, jaké argumenty použili soudci tribunálu, aby dokázali, že zásada nullum crimen sine lege nebyla porušena. Než jsem je vyjmenoval, zamyslel jsem se nad tím, jestli nerozhodovali soudci pod tlakem toho, aby skutečně uznali obžalované vinnými.

Poté jsem se zaměřil na názor obhajoby. Zjišťoval jsem důvody, proč dle jejího názoru byla porušena zásada nullum crimen sine lege. Podle nich platná právní úprava zaváděla pouze odpovědnost státu, a nikoliv jednotlivce. Navíc tento svůj názor opřeli o to, že za činy spáchané státem nemohl být odpovědný jednotlivec. Dalším problémem bylo to, že válečné zločiny spáchané Němci měl soudit pouze německý soud, a nikoliv mezinárodní. Posledním argumentem bylo plnění rozkazu, ale to bral tribunál v potaz pouze jako polehčující okolnost.

Dále jsem se zabýval názory právních teoretiků a také dvou soudců Tokijského tribunálu, kteří se rozhodli ve svých rozsudcích zprostit viny všechny obžalované Japonce. Začal jsem s jedním z nejvýznamnějších právních teoretiků své doby Hansem Kelsenem. Zjistil jsem, že byl velkým zastáncem zavedení individuální odpovědnosti a možnosti potrestat vrcholné představitele státu, ale také dbal na to, aby byly dodržovány právní zásady. Další osobou, na jejíž názor jsem se zaměřil, byl Telford Taylor. Zajímal jsem se o to, co dle jeho názoru Norimberské procesy přinesly budoucnosti mezinárodního práva. Zastával názor, že ačkoliv celý proces vytváření tribunálu a následný soudní proces měly svá negativa, tak jenom díky tomu se mohlo mezinárodní právo vyvinout takovým směrem, který zaručuje lepší budoucnost tohoto právního odvětví.

Jako zástupce moderních právních teoretiků jsem si vybral Kennetha S. Gallanta. Ten podpořil svým názorem verdikt Mezinárodního vojenského tribunálu, protože Statut byl velmi silně ovlivněn common law. V tomto právním systému je podle něj možné, aby byl člověk odsouzen za čin, který nebyl nikdy označen jako zločin.

V poslední části jsem se věnoval tomu, jak po konci procesů v Norimberku probíhala snaha kodifikovat zločiny popsané Statutem. Zaměřil jsem se převážně na mezinárodní kodifikaci, kterou prováděla nově vzniklá Organizace spojených národů. Nejprve jsem se věnoval rezoluci Valného shromáždění 260, která přijala Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidia. Poté jsem rozebral proces vytváření Římského statutu, díky kterému vznikl Mezinárodní trestní soud. Porovnal jsem zločiny v Římském statutu se zločiny ve Statutu Mezinárodního vojenského soudu. Na úplný závěr jsem zmínil i vnitrostátní kodifikaci válečných zločinů, zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti.

Jednalo se tedy o porušení zásady *nullum crimen sine lege*? Podle mého názoru tomu tak bylo pouze u zločinů proti lidskosti. Zločiny proti míru a válečné zločiny byly před druhou světovou válkou dostatečně popsány v mezinárodních smlouvách. Navíc si myslím, že před vypuknutím války už byly natolik uznávané, že se z nich staly mezinárodní obyčeje. Když tyto dvě skupiny zločinů porovnám se zločiny proti lidskosti, tak je mezi nimi vidět znatelný rozdíl. Zločiny proti lidskosti se v předválečné době nikdo nezabýval, a proto neexistoval žádný právní předpis nebo mezinárodní smlouva, která by takové jednání zakazovaly jedinci nebo státu. Argumentace tribunálu, že pachatelé museli vědět, že to, co páchají, je zločinem, za který budou později potrestáni, nemá vliv na zásadu *nullum crimen sine lege*. Pokud mám na tuto zásadu nahlížet tak, že musela existovat právní norma zakazující určité jednání, pak se v případě zločinů proti lidskosti doopravdy jednalo o porušení zásady *nullum crimen sine lege*.

13. Resumé

The London charter of the International Military Tribunal was the first attempt of the international community to create an institution, that would hold individuals accountable of crimes, which were associated with the state. The Tribunal had many flaws, one of them was the ignorance of the principle *nullum crimen sine lege*. The defendants used this as a proof of their innocence, but the judges decided that the principle should be ignored to achieve justice. They based their judgement on the fact, that war crimes and aggressive war were prohibited by the Hague conventions and the Briand-Kellog pact. In the case of the newly created crimes against humanity, the judges were convinced, that these acts were so vile and immoral, that the defendants should have known, that they would be punished for them, if they lost the war. The other major problem of the IMT was the introduction of individual criminal responsibility for the three groups of crimes, which were defined by the London charter. This was a groundbreaking innovation of international criminal law, because before that, only states could be held responsible for crimes defined by international law. While it proved, that it was certainly necessary to introduce individual responsibility in international law, the fact is, that during the time when the accused Germans committed these crimes, there was no individual criminal responsibility for most of the crimes defined by the London charter. In the end even well-known jurists are not sure if the International Military Court was right in the assumption, that the principle *nullum crimen sine lege* was not violated and that the ruling of the court was not a case of retroactive punishment.

Now all of the crimes, which were discussed in Nuremberg, are codified and under the jurisdiction of the International Criminal Court. Some countries even have these crimes integrated in their own penal code. If we do not want another trial, where there is a new type of crime, that would create a doubt about the ignorance of the principle *nullum crimen sine lege*, we must be prudent and codify these new crimes before someone commits them.

14. Seznam citací

1. SANDS, Philippe. From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, s.3. ISBN 978-0-511-07721-0.
2. WEINKE, Anette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006, s.11. ISBN 978-3-406-62381-3.
3. WEINKE, Anette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006, s.16. ISBN 978-3-406-62381-3.
4. WEINKE, Anette. *Die Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006, s.17. ISBN 978-3-406-62381-3.
5. HAFETZ, Jonathan. *Punishing Atrocities through a Fair Trial - international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 8. ISBN 978-1-107-09455-0.
6. HAFETZ, Jonathan. *Punishing Atrocities through a Fair Trial - international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 8. ISBN 978-1-107-09455-0.
7. HAFETZ, Jonathan. *Punishing Atrocities through a Fair Trial - international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. s. 9. ISBN 978-1-107-09455-0.
8. Řád války pozemní, 1907, článek 25, str. 26
9. Řád války pozemní, 1907, článek 27, str. 26
10. Řád války pozemní, 1907, článek 42, str. 29
11. Řád války pozemní, 1907, článek 46, str. 30
12. Řád války pozemní, 1907, článek 56, str. 32
13. Briand-Kelloggův pakt, 1928, str. 1
14. Briand-Kelloggův pakt, 1928, str. 2
15. Briand-Kelloggův pakt, 1928, článek 1, str. 3
16. Briand-Kelloggův pakt, 1928, článek 2, str. 3
17. USA, SSSR, Spojené království, Francie
18. Rozsudek IMT, 1946, str 53

19. Bergsmo, Wui Ling, Ping, a kol., *Historical Origins of International Criminal Law: Volume 1*, Brussels: Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. s. 542. ISBN 978-82-93081-11-1.
20. Bergsmo, Wui Ling, Ping, a kol., *Historical Origins of International Criminal Law: Volume 1*, Brussels: Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2014. s. 543. ISBN 978-82-93081-11-1.
21. Rozsudek IMT, 1946, str. 79
22. Rozsudek IMT, 1946, str. 79
23. Rozsudek IMT, 1946, str. 52
24. SCHABAS, William. *Unimaginable atrocities - Justice, Politics, and Rights at the War Crimes Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2012. s. 49. ISBN 978-0-19-965307-2.
25. Rozsudek IMT, 1946, str. 56.
26. PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho – Kankokai, Inc., 1999. s. 22. ISBN 4-336-04110-5.
27. SANDS, Phillip. *From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. s. 179. ISBN 978-0-511-07721-0.
28. GALLANT, K. *The principle of legality in international and comparative criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. s. 5. ISBN 978-0-511-48059-1.
29. SCHABAS, William. *Unimaginable atrocities – Justice, Politics, and Rights at the War Crimes Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2012. s. 55. ISBN 978-0-19-965307-2.
30. PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. s. 14. ISBN 4-336-04110-5.
31. PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. s. 12. ISBN 4-336-04110-5.
32. PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. s. 19. ISBN 4-336-04110-5.
33. SCHARF, Michael. *The Theory and Practice of International Criminal Law - Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. s. 83. ISBN 978-90-04-16631-8

34. SANDS, Phillip. *From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. s. 157. ISBN 978-0-511-07721-0.

15. Použitá literatura

1. SANDS, P. *From Nuremberg to Hague: The Future of International Criminal Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
2. WEINKE, A. *Der Nürnberger Prozesse*. München: C. H. Beck, 2006.
3. HAFETZ, J. *Punishing Atrocities through a Fair Trial - international criminal law from nuremberg to the age of global terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN 978-1-107-09455-0
4. SCHABAS, W. *Unimaginable atrocities – Justice, Politics, and Rights at the War Crimes Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-965307-2
5. SCHARF, M. *The Theory and Practice of International Criminal Law – Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. ISBN 978-90-04-16631-8
6. PAL, Radhabinod. *Dissentient Judgment of Justice Pal*, Tokyo: Kokusho - Kankokai, Inc., 1999. ISBN 4-336-04110-5
7. GALLANT, K. *The principle of legality in international and comparative criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. ISBN 978-0-511-48059-1

16. Mezinárodní smlouvy

1. Briand-Kelloggův pakt
2. Ženevská úmluva 1929
3. Statut Mezinárodního Vojenského tribunálu
4. Haagská úmluva 1907
5. Řád války pozemní
6. Římský statut Mezinárodního trestního soudu

17. Zákony

1. Trestní zákoník pro Německou říši, 1876